

Верховний
Суд

ДАЙДЖЕСТ
судової практики
Великої Палати
Верховного Суду

Рішення, внесені до ЄДРСР
за період із 01.06.2022 по 31.07.2022

Зміст

1. Справи, розглянуті з підстав існування виключної правової проблеми	4
1.1.Адміністративна юрисдикція	4
1.2.Господарська юрисдикція	7
2. Справи, розглянуті з підстав необхідності відступу від висловленої раніше позиції Верховного Суду України	17
2.1. Цивільна юрисдикція	17
3. Справи, розглянуті з підстав необхідності відступу від висловленої раніше позиції Верховного Суду	26
3.1.Цивільна юрисдикція	26
4. Справи, розглянуті з підстав необхідності визначення юрисдикції	50
4.1. Справи, які підлягають розгляду в порядку адміністративного судочинства	50
4.2. Справи, які підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства	54
5. Окремі правові позиції Великої Палати Верховного Суду	57
6. Справи, прийняті до провадження Великою Палатою Верховного Суду	69
7. Справи, повернуті Великою Палатою Верховного Суду на розгляд касаційних судів	75

Перелік уживаних скорочень

ВП ВС	– Велика Палата Верховного Суду
ВСУ	– Верховний Суд України
КАС ВС	– Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду
КГС ВС	– Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
КЦС ВС	– Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду
КАС України	– Кодекс адміністративного судочинства України
ГПК України	– Господарський процесуальний кодекс України
ЗК України	– Земельний кодекс України
КПК України	– Кримінальний процесуальний кодекс України
ЦК України	– Цивільний кодекс України
ЦПК України	– Цивільний процесуальний кодекс України

1. Справи, розглянуті з підстав існування виключної правової проблеми

1.1. Адміністративна юрисдикція

Обмеження виплати пенсії, нарахованої особі в порядку, передбаченому Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», не може бути встановлено постановою Кабінету Міністрів України.

Пункти 1, 2 постанови КМУ від 21 лютого 2018 року № 103 «Про перерахунок пенсій особам, які звільнені з військової служби, та деяким іншим категоріям осіб» і зміни до пункту 5 та додатка 2 Порядку № 45 є протиправними й такими, що не відповідають правовим актам вищої юридичної сили, а тому суди в період чинності цих норм постанови КМУ повинні застосовувати Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», хоч ці норми не були скасовані на момент спірних правовідносин

9 червня 2022 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 до Харківського обласного військового комісаріату про визнання бездіяльності протиправною та зобов'язання вчинити певні дії за касаційною скаргою ОСОБА_1 на рішення Харківського окружного адміністративного суду від 11 квітня 2019 року та постанову Другого апеляційного адміністративного суду від 16 липня 2019 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Позивач проходив військову службу в Збройних Силах України та отримує пенсію за вислугу років відповідно до Закону України від 9 квітня 1992 року № 2262-XII «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» (далі – Закон № 2262-XII), виплату якої здійснює ГУ ПФУ в Харківській області.

З розрахунку пенсії за вислугу років по пенсійній справі від 6 жовтня 2014 року убачається, що позивач отримував до 1 січня 2018 року пенсію в розмірі 56 % грошового забезпечення з урахуванням таких складових: посадовий оклад; оклад за військовим званням; процентна надбавка за вислугу років – 35%; надбавка за особливо важливі завдання – 50%; надбавка за роботу з таємними виробами, носіями – 15 %; премія в розмірі 90 %; щомісячна додаткова грошова винагорода – 60 %; грошова допомога для оздоровлення; матеріальна допомога для вирішення соціально-побутових питань.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 103 «Про перерахунок пенсій особам, які звільнені з військової служби, та деяким іншим категоріям осіб» (далі – Постанова № 103) Харківським ОВК складено довідку про розмір грошового забезпечення, що враховується для перерахунку пенсії, у порядку, визначеному рішенням Кабінету Міністрів України, станом на 1 березня 2018 року, яка містить такі складові за посадою викладач

кафедри тактики Харківського військового університету: посадовий оклад; оклад за військовим званням, надбавка за вислугу років у розмірі 45 %.

Позивачу перераховано розмір пенсії з 1 січня 2018 року на підставі цієї довідки.

Не погодившись зі складенням довідки без урахування додаткових видів грошового забезпечення, позивач звернувся до Харківського ОВК з відповідною заявою.

У відповіді від 8 лютого 2019 року Харківський ОВК зазначив, що на виконання Постанови № 103 відповідачем проведено перерахунок грошового забезпечення для обчислення пенсії. Включення до складу грошового забезпечення для перерахунку пенсії додаткових видів грошового забезпечення зазначеною постановою не передбачено.

Вказану бездіяльність Харківського ОВК ОСОБА_1 вважає протиправною та просить суд зобов'язати відповідача скласти та направити до ГУ ПФУ в Харківській області нову довідку з урахуванням указаних показників, посилаючись на те, що рішенням суду визнано протиправними та нечинними пункти 1, 2 Постанови № 103 та зміни до пункту 5 і додатка 2 Порядку № 45.

ОЦІНКА СУДУ

Відповідно до частини четвертої статті 63 Закону № 2262-XII (у редакції Закону України від 6 грудня 2016 року № 1774-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (далі – Закон № 1774-VIII)) усі призначені за цим Законом пенсії підлягають перерахунку у зв'язку з підвищенням грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, на умовах, у порядку та розмірах, передбачених Кабінетом Міністрів України <...>.

Порядок проведення перерахунку пенсій, призначених відповідно до Закону № 2262-XII, затверджений Постановою № 45.

21 лютого 2018 року Кабінет Міністрів України прийняв Постанову № 103, пунктом 1 якої зобов'язав перерахувати пенсії, призначені згідно із Законом № 2262-XII до 1 березня 2018 року (крім пенсій, призначених згідно із цим Законом особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ (міліції) та поліцейським), з урахуванням розміру окладу за посадою, військовим (спеціальним) званням, відсоткової надбавки за вислугу років за відповідною або аналогічною посадою, яку особа займала на дату звільнення зі служби (на дату відрадження для роботи до органів державної влади, органів місцевого самоврядування або до сформованих ними органів, на підприємства, в установи, організації, вищі навчальні заклади), що визначені станом на 1 березня 2018 року відповідно до Постанови № 704.

Постановою № 103 було внесено низку змін до Порядку № 45, зокрема: додаток 2 викладено в новій редакції, відповідно до якої відсутні такі складові грошового забезпечення, як щомісячні додаткові види грошового забезпечення (надбавки, доплати, підвищення) та премії.

Згідно з положеннями пунктів 1-5 Порядку № 45 зі змінами, внесеними згідно з Постановою № 103 (тут і далі – у редакції, чинній на час перерахунку пенсії позивача), пенсії, призначені відповідно до Закону № 2262-XII, у зв'язку з підвищенням грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію згідно із цим Законом, перераховуються на умовах та в розмірах, передбачених Кабінетом Міністрів України.

Окружний адміністративний суд міста Києва рішенням від 12 грудня 2018 року, залишеним без змін постановою Шостого апеляційного адміністративного суду від 5 березня 2019 року, визнав протиправними та нечинними пункти 1, 2 Постанови № 103 та зміни до пункту 5 і додатка 2 до Порядку № 45; зобов'язав Кабінет Міністрів України невідкладно після набрання рішенням суду законної сили опублікувати резолютивну частину рішення суду про визнання нормативно-правового акта протиправним і нечинним в окремій його частині у виданні, в якому було офіційно оприлюднено нормативно-правовий акт.

Відповідно до частини другої статті 255 КАС рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 12 грудня 2018 року набрало законної сили 5 березня 2019 року.

Отже, перерахунок раніше призначених пенсій визначено статтею 63 Закону № 2262-XII. Кабінету Міністрів України лише надано право на встановлення умов, порядку та розміру для перерахунку пенсій, передбачених указаною статтею.

При цьому обчислення пенсії встановлюється статтею 43 Закону № 2262-XII, яка має загальний характер та визначає вихідні дані відносно визначення грошового забезпечення для встановлення розміру як призначуваних пенсій, так і для перерахунку останніх, що є однорідними правовідносинами виходячи зі змісту процитованого Закону.

До повноважень Кабінету Міністрів України не входить зміна структури грошового забезпечення, натомість приводом для перерахунку пенсій є підвищення грошового забезпечення відповідних категорій, саме розмір якого (а не його складові) може змінюватись Кабінетом Міністрів України.

Абзац 3 статті 1-1 Закону № 2262-XII містить безумовне застереження про те, що зміна умов і норм пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, здійснюється виключно шляхом внесення змін до цього Закону та Закону України від 9 липня 2003 року № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Обмеження виплати пенсії, нарахованої особі в порядку, передбаченому Законом № 2262-XII, не може бути встановлено постановою Кабінету Міністрів України.

З огляду на визначені в частині третій статті 7 КАС загальні засади пріоритетності законів над підзаконними актами оскаржувані пункти 1, 2 Постанови № 103 та зміни до пункту 5 і додатка 2 Порядку № 45 є протиправними й такими, що не відповідають правовим актам вищої юридичної сили.

З урахуванням вимог статті 7 КАС, а також того, що Верховний Суд постановою від 12 листопада 2019 року у справі № 826/3858/18 встановив, що пункти 1, 2 Постанови № 103 та зміни до пункту 5 і додатка 2 Порядку № 45 є протиправними й такими, що не відповідають правовим актам вищої юридичної сили, суди у період чинності цих норм постанови Кабінету Міністрів України повинні застосовувати Закон № 2262-XII (безвідносно до того, чи скасовані ці норми судом), хоч ці норми й не були скасовані на момент спірних правовідносин.

Велика Палата Верховного Суду не погоджується з висновками судів попередніх інстанцій про те, що в разі коли спеціальним Законом № 2262-XII передбачено право, форми і види пенсійного забезпечення, але не унормовано розміру й видів складових перерахунку пенсії та віднесено визначення підстав для такого перерахунку до повноважень Кабінету Міністрів України, то підвищення розміру грошового забезпечення та/або введення додаткових видів грошового забезпечення відповідним категоріям військовослужбовців без прийняття відповідного урядового рішення не зумовляє для уповноваженого органу обов'язку вчинити дії, спрямовані на видачу довідки для проведення перерахунку пенсії.

Тому Велика Палата Верховного Суду вважає, що касаційна скарга ОСОБА_1 підлягає задоволенню, а рішення судів попередніх інстанцій про відмову у задоволенні позову – скасуванню з ухваленням нового рішення.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 9 червня 2022 року у справі № 520/2098/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104942716>.

1.2. Господарська юрисдикція

Передача на продаж у процедурі ліквідації активів (майна) банку, які перебувають у заставі, здійснюється в порядку, визначеному Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та Положенням щодо організації продажу активів (майна) банків, що ліквідуються, затвердженим рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 24 березня 2016 року № 388, що не вимагає отримання Фондом згоди заставодержателя на продаж таких активів. Фонд у таких правовідносинах не є заставодавцем, оскільки здійснює спеціальні функції щодо задоволення вимог кредиторів неплатоспроможного банку, а відсутність згоди заставодержателя та/або її відкликання не є підставою недійсності проведених відкритих торгів або скасування їх результатів.

У правовідносинах із продажу активів (майна) неплатоспроможного банку в процедурі його ліквідації на торгах (аукціоні) протокол торгів, підписання якого має місце за результатами їх проведення, є за своєю правовою природою попереднім договором, за яким у сторін виникає обов'язок укласти відповідний договір купівлі-продажу в установленій цим Положенням строк і невиконання якого має наслідки для кожної зі сторін.

Для переможця торгів сплата вартості лота у встановлений строк є тією умовою, яка має бути виконана до підписання договору купівлі-продажу, оскільки її невиконання має наслідком втрату ним гарантійного внеску.

Натомість ухилення (невиконання обов'язку) банку від укладення основного договору купівлі-продажу з переможцем торгів за виконання тим обов'язку щодо сплати повної вартості лота та вчинення дій, що свідчать про зацікавленість в укладенні такого договору, має наслідком право переможця торгів вимагати укладення такого договору

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційні скарги Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, ПАТ «Дельта Банк», НБУ та АТ «Державний експортно-імпорتنний банк України» на постанову Північного апеляційного господарського суду від 27 січня 2021 року та рішення Господарського суду міста Києва від 12 жовтня 2020 року у справі за позовом ТОВ «ФК «Скай» до ПАТ «Дельта Банк», Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, НБУ за участю третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідачів – ТОВ «Дебтекс Україна», АТ «Державний експортно-імпорتنний банк України» про визнання договору укладеним, визнання протиправними та скасування рішень, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

11 квітня 2014 року НБУ та АТ «Дельта Банк» уклали кредитний договір, відповідно до умов якого НБУ надав АТ «Дельта Банк» кредит для збереження ліквідності в розмірі 1 000 000 000, 00 грн на строк до 03 квітня 2015 року.

З метою забезпечення належного виконання умов цього кредитного договору НБУ та АТ «Дельта Банк» уклали договір застави майнових прав, згідно з умовами якого НБУ передано в заставу майнові права за кредитними договорами, укладеними між АТ «Дельта Банк» (заставадавцем), а також юридичними та фізичними особами.

02 жовтня 2015 року на підставі постанови Правління НБУ «Про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію Публічного акціонерного товариства «Дельта Банк» виконавча дирекція Фонду прийняла рішення «Про початок здійснення процедури ліквідації АТ «Дельта Банк» та делегування повноважень ліквідатора банку», відповідно до якого розпочато процедуру ліквідації АТ «Дельта Банк».

Рішенням виконавчої дирекції Фонду від 19 листопада 2018 року погоджено реалізацію активів АТ «Дельта Банк», що підлягають продажу на відкритих торгах (аукціоні) шляхом проведення відкритих торгів із використанням електронної торгової системи для проведення електронного аукціону, а саме пул активів, що складається з прав вимоги та інших майнових прав за кредитними договорами, що укладені з юридичними особами, частина з яких знаходиться в заставі НБУ та АТ «Укрексімбанк», а також дебіторської заборгованості, зокрема, за кредитними договорами.

Умови продажу погоджені рішенням Правління НБУ від 09 квітня 2019 року № 280-рш «Про погодження умов реалізації пулу активів, переданих Публічним

акціонерним товариством «Дельта Банк» у заставу Національному банку України, та втрату чинності розпорядчим актом Національного банку України»

Проведення 07 червня 2019 року торгів (аукціону) оформлено протоколом електронних торгів, а їх переможцем визнано ТОВ «ФК «Скай» із запропонованою ціною в розмірі 182 452 527, 76 грн.

02 липня 2019 року ТОВ «ФК «Скай» перерахувало на користь АТ «Дельта Банк» грошові кошти в розмірі 182 452 527, 76 грн як оплату за придбання лота № debtX_8878.

Рішенням Правління НБУ від 08 липня 2019 року №465-рш визнано таким, що втратило чинність, рішення Правління НБУ від 09 квітня 2019 року № 280-рш «Про погодження умов реалізації пулу активів, переданих Публічним акціонерним товариством «Дельта Банк» у заставу Національному банку України, та втрату чинності розпорядчим актом Національного банку України».

Рішенням виконавчої дирекції Фонду від 09 липня 2019 року № 1726 «Про скасування результатів відкритих торгів (аукціону) з продажу активів АТ «Дельта Банк» вирішено скасувати результати відкритих торгів, проведених 07 червня 2019 року (протокол електронних торгів від 07 червня 2019 року, лот № debtX_8878), з продажу пулу активів, що складається з прав вимоги, інших майнових прав за кредитними договорами та дебіторської заборгованості АТ «Дельта Банк».

15 липня 2019 року АТ «Дельта Банк» перерахувало на користь ТОВ «ФК «Скай» грошові кошти в розмірі 182 452 527,76 грн як повернення оплати за лот № debtX_8878.

Зазначені дії відповідачів позивач вважає неправомірними і такими, що порушують його права.

ОЦІНКА СУДУ

За положеннями частини шостої статті 51 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (далі – Закон) майно (активи) банку або кількох банків (пули активів) може бути реалізоване, зокрема, на відкритих торгах (аукціоні), який може проводитися в електронній формі (на електронних майданчиках).

Відповідно до частини сьомої цієї статті порядок реалізації майна банку під час проведення ліквідаційної процедури регламентується нормативно-правовими актами Фонду, які він приймає з питань, віднесених до його повноважень і які є обов'язковими до виконання банками, юридичними та фізичними особами; такі нормативно-правові акти Фонд видає у формі, зокрема, положень, які підлягають державній реєстрації в порядку, встановленому законом (стаття 6 Закону).

Таким актом є Положення щодо організації продажу активів (майна) банків, що ліквідуються, затверджене рішенням виконавчої дирекції Фонду від 24 березня 2016 № 388 (далі – Положення № 388), розроблене, у тому числі, відповідно до Закону.

Аналіз абзаців першого - третього наведеного пункту Положення № 388 дає підстави для висновку про те, що передбачене зазначеними частинами право Фонду припинити продаж активу (майна), зняти відповідний лот з продажу

на відкритих торгах та скасувати такі торги з повідомленням організатора до дати проведення відкритих торгів (аукціону) може бути реалізовано до моменту визначення переможця та підписання протоколу відкритих торгів.

Натомість визначена абзацами п'ятим-восьмим цього пункту зміна суттєвих характеристик пулу активів (майна) на будь-якому етапі організації та проведення процедури реалізації такого пулу активів (майна) <...> надає право Фонду вирішити питання про скасування результатів відкритих торгів (аукціону) на будь-якому етапі їх проведення, у тому числі після визначення переможця, але до підписання договору купівлі-продажу активів за його результатами.

Спірне рішення виконавчої дирекції Фонду № 1726 про скасування торгів з продажу лота #debtX_8878 прийняте після проведення торгів, визначення переможця, підписання учасниками відповідного протоколу містить посилання на наведений пункт 6 розділу VII Положення № 388 та частину шосту статті 12 Закону, за якою виконавча дирекція Фонду приймає рішення з інших питань, що впливають із цього Закону, мети діяльності Фонду, які не належать до компетенції адміністративної ради Фонду.

Втім, це рішення Фонду не містить посилання на конкретні обставини, які б надавали Фонду підстави для прийняття рішення про скасування торгів після підписання протоколу за результатами їх проведення до укладення договору купівлі-продажу, зокрема таку обставину як зміна суттєвих характеристик пулу активів та їх значення.

Також підстави, за яких виконавча дирекція Фонду має скасувати результати відкритих торгів (аукціону), визначені пунктом 4 розділу VII Положення № 388, відповідно до якого у разі відмови переможця відкритих торгів (аукціону) від підписання протоколу відкритих торгів (аукціону), укладання договору купівлі-продажу активу (майна), розрахунків або придбання активів (майна) банку, що ліквідується, кошти, що надійшли як забезпечення виконання зобов'язань учасника відкритих торгів (аукціону) (потенційного покупця), перераховуються такому банку.

На вказані обставини Фонд не посилався в рішенні № 1726 та такі судами не встановлені.

Зважаючи на те, що рішення виконавчої дирекції Фонду про скасування результатів відкритих торгів (аукціону) прийнято за відсутності визначених законом підстав та відповідних повноважень Фонду, таке рішення є протиправним та підлягає скасуванню як таке, що порушує права Позивача, отже висновки судів першої та апеляційної інстанцій про існування підстав для задоволення позову в цій частині обґрунтовані.

Спірне рішення виконавчої дирекції Фонду містить посилання також на повідомлення НБУ про визнання таким, що втратило чинність, рішення Правління НБУ від 09 квітня 2019 року № 280-рш «Про погодження умов реалізації пулу активів, переданих Публічним акціонерним товариством «Дельта Банк» у заставу Національному банку України, та втрату чинності розпорядчим актом Національного банку України».

На обґрунтування цієї підстави відповідачі посилаються на неможливість відчуження активів неплатоспроможного банку, що перебувають у заставі, за відсутності згоди заставодавців.

Згідно із частиною другою статті 17 Закону України «Про заставу» заставодавець може відчужувати заставлене майно тільки за згодою заставодержателя, якщо інше не встановлено законом.

Водночас правовідносини з продажу активів банку у процедурі його ліквідації регулюються Законом, який встановлює спеціальний порядок та умови виведення неплатоспроможного банку з ринку та його ліквідації.

Цей Закон не містить положень, що вимагають отримання Фондом згоди заставодержателя як умови передачі заставного майна на реалізацію в процедурі ліквідації банку.

Права заставодержателя у процедурі продажу активів банку у процесі його ліквідації захищаються положенням частини третьої статті 52 Закону, за яким майно банку, що є предметом застави, включається до складу ліквідаційної маси, але використовується виключно для позачергового задоволення вимог заставодержателя. Заставодержатель має право звернути стягнення на заставлене майно у порядку, встановленому законодавством або договором застави, та отримати задоволення своїх вимог за рахунок заставленого майна за ціною, визначеною суб'єктом оціночної діяльності, який визначений Фондом.

З урахуванням наведеного Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про те, що передача на продаж у процедурі ліквідації активів (майна) банку, які перебувають у заставі, здійснюється у визначеному Законом та Положенням № 388 порядку, що не вимагає отримання Фондом згоди заставодержателя на продаж таких активів. Фонд у таких правовідносинах не є заставодавцем, оскільки здійснює спеціальні функції щодо задоволення вимог кредиторів неплатоспроможного банку, а відсутність згоди заставодержателя та/або її відкликання не є підставою недійсності проведених відкритих торгів або скасування їх результатів.

Відтак спірне рішення Правління НБУ від 08 липня 2019 року № 465-рш, яким визнано таким, що втратило чинність рішення про погодження умов реалізації пулу активів не створює для виконавчої дирекції Фонду наслідків, у тому числі права або обов'язку прийняти рішення про скасування результатів торгів після їх проведення та підписання протоколу з переможцем.

У зв'язку із цим висновки судів першої та апеляційної інстанцій стосовно обґрунтованості позовних вимог у частині визнання протиправним та скасування рішення № 465-рш Велика Палата Верховного Суду вважає помилковими. У задоволенні позову в цій частині мало бути відмовлено з огляду на відсутність у позивача порушення цим рішенням права або інтересу, на захист якого цей позов подано.

Щодо укладення договору купівлі-продажу Велика Палата Верховного Суду зазначила, що з моменту визначення переможця відкритих торгів (аукціону) у сторін – замовника та переможця торгів виникають взаємні права та обов'язки.

Так, після проведення торгів та визначення переможця він має сплатити банку повну вартість лота, а у разі невиконання цього обов'язку для нього настають наслідки у вигляді втрати суми гарантійного внеску, що передбачено пунктом 4 розділу VII Положення № 388.

Водночас після сплати переможцем відповідно до умов торгів (аукціону) повної вартості лота сторони мають укласти відповідний договір купівлі-продажу у встановлений у Положенні № 388 строк, у разі неукладення якого внаслідок ухилення банку переможець торгів має право вимагати виконання обов'язку з укладення договору купівлі-продажу за результатами цих торгів.

Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про те, що з урахуванням положень Закону та Положення № 388 протокол, підписаний за результатами проведення відкритих торгів (аукціону) з продажу майна неплатоспроможного банку у процедурі його ліквідації, слід розглядати як такий, що за своєю правовою природою є попереднім договором купівлі-продажу.

Протокол торгів за наслідками, які він створює для сторін, свідчить про наявність ознак попереднього договору. Протокол є тією встановленою спеціальним законом формою для попереднього договору, укладеного на торгах, з огляду на те, що у спірних правовідносинах положення статті 635 ЦК України мають застосовуватися з урахуванням особливостей, визначених спеціальними нормами Закону.

Частина третя статті 635 ЦК України передбачає, що зобов'язання, встановлене попереднім договором, припиняється, якщо основний договір не укладений протягом строку (у термін), встановленого попереднім договором, або якщо жодна із сторін не направить другій стороні пропозицію про його укладення.

Як встановили суди, у спірних правовідносинах переможець торгів – ТОВ «ФК «Скай» сплатило повну вартість лота та неодноразово зверталось до банку стосовно укладення договору купівлі-продажу прав вимоги за наслідками проведення спірних торгів, отже, такі дії в розумінні наведеної норми мають тлумачитися як направлення пропозиції про укладення договору купівлі-продажу, тому відсутні підстави вважати припиненням зобов'язання, визначене попереднім договором.

З огляду на викладене аналіз положень Закону, Положення № 388 у взаємозв'язку із загальними нормами цивільного законодавства свідчить про те, що у правовідносинах з продажу активів (майна) неплатоспроможного банку у процедурі його ліквідації на торгах (аукціоні) протокол торгів, підписання якого має місце за результатами їх проведення, є за своєю правовою природою попереднім договором, за яким у сторін виникає обов'язок укласти відповідний договір купівлі-продажу у встановлений Положенням № 388 строк, і невиконання якого має наслідки для кожної зі сторін.

Для переможця торгів сплата вартості лота у встановлений строк є тією умовою, яка має бути виконана до підписання договору купівлі-продажу, оскільки її невиконання має наслідком втрату ним гарантійного внеску.

Натомість ухилення (невиконання обов'язку) банку від укладення основного договору купівлі-продажу з переможцем торгів за виконання ним обов'язку щодо сплати повної вартості лота та вчинення дій, що свідчать про зацікавленість в укладенні такого договору, має наслідком право переможця торгів вимагати укладення такого договору.

З огляду на наведене, ураховуючи, що позивач як переможець торгів з продажу майна (активів) неплатоспроможного банку у процедурі його ліквідації, сплатив повну вартість лота та своїми діями підтвердив зацікавленість в укладенні договору купівлі-продажу прав вимоги, а АТ «Дельта Банк» безпідставно ухиляється від укладення цього договору, що є обов'язковим відповідно до Положення № 388, Велика Палата Верховного Суду вважає, що обраний спосіб захисту – визнання укладеним договором купівлі-продажу, умови якого попередньо були погоджені сторонами, є належним та ефективним способом захисту, оскільки відповідає змісту порушеного права позивача та забезпечить його захист.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 9 лютого 2022 року у справі № 910/6939/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104728571>.

Належним способом захисту прав члена адвокатського об'єднання є вимога про визнання недійсними рішень президії та загальних зборів такого адвокатського об'єднання.

Скасування загальними зборами адвокатського об'єднання свого рішення не може бути підставою для відмови в задоволенні позову про визнання такого рішення недійсним. У разі визнання рішення недійсним судом воно не створює жодних юридичних наслідків із моменту його ухвалення.

Відносини щодо обмеження прав членів адвокатського об'єднання, зокрема права на користування приміщеннями й іншим майном, на базі якого було організовано місце роботи адвоката-члена цього об'єднання, є такими, на які чинне законодавство України поширює судовий контроль

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційні скарги ОСОБА_1 та Адвокатського об'єднання «Чернігівська обласна колегія адвокатів» на постанову Північного апеляційного господарського суду від 17 березня 2021 року та рішення Господарського суду Чернігівської області від 12 січня 2021 року за позовом ОСОБА_1 (далі – позивач) до Адвокатського об'єднання «Чернігівська обласна колегія адвокатів» (далі – АО «ЧОКА»; адвокатське об'єднання; відповідач) про визнання незаконними та скасування рішень, зобов'язання вчинити дії, стягнення завданої шкоди, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Позивач є адвокатом і був членом АО «ЧОКА» до 6 лютого 2014 року включно.

11 жовтня 2013 року президія АО «ЧОКА» прийняла рішення, згідно з яким з 1 листопада 2013 року для Деснянської юридичної консультації встановила членські внески у розмірі 100 грн.

6 лютого 2014 року президія АО «ЧОКА» прийняла рішення, згідно з яким відрахувала позивача з числа членів цього об'єднання через відмову виконувати рішення від 11 жовтня 2013 року та несплату членських внесків протягом більше трьох місяців підряд. У додатку до цього рішення вказала, що станом на 1 січня 2014 року заборгованість позивача зі сплати членських внесків становила 610 грн.

Позивач стверджував, що рішення від 6 лютого 2014 року порушило його права як члена адвокатського об'єднання. Скаржився на те, що це рішення президія АО «ЧОКА» прийняла за відсутності підстав і з порушенням встановленого статутом порядку.

27 лютого 2014 року загальні збори АО «ЧОКА» серед іншого прийняли рішення припинити діяльність АО «ЧОКА», а його майно та всі активи передати безкоштовно на користь ГО «ЧООА».

Позивач вважав, що вказане суперечить приписам ПК України, який допускав можливість передання активів неприбуткової організації, яка ліквідується, тільки одній або кільком неприбутковим організаціям цього ж виду. Для прийняття такого рішення на загальних зборах не було кворуму, бо про їхнє скликання не повідомили позивача й інших членів адвокатського об'єднання. На цих зборах головував ОСОБА_2, який на час їх проведення був позбавлений права на заняття адвокатською діяльністю.

ОЦІНКА СУДУ

Велика Палата Верховного Суду вважає, що суди попередніх інстанцій обґрунтовано виснували про незаконність рішення від 6 лютого 2014 року, згідно з яким позивача відрахували зі складу АО «ЧОКА». Проте формально правильним у такому випадку є рішення суду про визнання недійсним рішення органу управління юридичної особи. Тому означену позовну вимогу слід було задовольнити частково, визнавши рішення від 6 лютого 2014 року недійсним у частині відрахування позивача зі складу АО «ЧОКА».

Адвокатське об'єднання є юридичною особою, створеною шляхом об'єднання двох або більше адвокатів (учасників), і діє на підставі статуту (частина перша статті 15 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

Визнання недійсним акта суб'єкта господарювання, який суперечить законодавству, є способом захисту (абзац 3 частини другої статті 20 Господарського кодексу України).

Позивач стверджував, що рішення від 6 лютого 2014 року порушило його права як члена адвокатського об'єднання. Скаржився на те, що це рішення президія АО «ЧОКА» прийняла за відсутності підстав і з порушенням встановленого статутом порядку.

На час виникнення спірних правовідносин був чинним Статут АО «ЧОКА» у новій редакції, затвердженій загальними зборами членів АО «ЧОКА»

та зареєстрованій 12 квітня 2011 року Міністерством юстиції України за № 1096/5 (далі – Статут).

Крім виключення з числа членів АО «ЧОКА» у порядку дисциплінарного стягнення, члена АО «ЧОКА» можна відрахувати зі складу АО «ЧОКА», зокрема, у випадках: несплати щомісячних членських внесків без поважних причин протягом більше трьох місяців підряд; невиконання вимог, передбачених пунктом 13.1 Статуту (пункт 15.1 Статуту).

Суди правильно встановили, що позивач сплатив членські внески за 2012 рік, січень - травень, липень - серпень, листопад - грудень 2013 року, а станом на 6 лютого 2014 року не сплатив їх за червень, вересень і жовтень 2013 року та за січень 2014 року. Отже, він не припинив сплачувати членські внески більше трьох місяців підряд (попередньо, без перерви). Тому не було підстав для його виключення зі складу членів АО «ЧОКА» з цієї причини.

З огляду на викладене правильними є висновки судів першої й апеляційної інстанцій про незаконність рішення від 6 лютого 2014 року, яке суперечить статуту АО «ЧОКА», щодо відрахування позивача зі складу членів цього об'єднання. Наведених підстав достатньо, щоби таке рішення визнати недійсним. Воно не створює жодних юридичних наслідків з моменту його прийняття.

У касаційній скарзі позивач скаржився на неповноважність складу президії АО «ЧОКА», яка приймала рішення від 6 лютого 2014 року. Велика Палата Верховного Суду з цим аргументом позивача не погоджується.

Засідання президії вважається повноважним, якщо на ньому присутні не менше шести членів, включаючи голову АО «ЧОКА», а рішення президії вважається прийнятим, якщо за нього проголосували не менше половини від усього складу членів президії, включаючи голову АО «ЧОКА» (пункт 8.3 Статуту).

Рішення від 6 лютого 2014 року президія прийняла у складі восьми осіб, а тому необґрунтованими є доводи позивача про відсутність кворуму для його прийняття.

Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновками судів попередніх інстанцій, що зупинення права на заняття адвокатською діяльністю окремих членів президії не впливає на їхні повноваження у президії. Частина п'ята статті 31 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» забороняє протягом строку зупинення права на заняття адвокатською діяльністю здійснення адвокатом такої діяльності, а також участь цього адвоката у роботі органів адвокатського самоврядування, але не забороняє його участь у діяльності адвокатського об'єднання, членом якого він є, зокрема у роботі органів управління.

У касаційній скарзі позивач просив скасувати рішення судів першої й апеляційної інстанцій у частині відмови у задоволенні вимоги про визнання незаконним і скасування рішення від 27 лютого 2014 року щодо припинення діяльності АО «ЧОКА» та передання всіх його активів і майна безкоштовно на користь ГО «ЧООА».

Суди попередніх інстанцій у задоволенні цієї вимоги відмовили, бо вважали, що вказане рішення не порушує прав та охоронюваних законом інтересів позивача

через те, що відповідач його не виконав і сам скасував згідно з рішенням загальних зборів членів від 21 листопада 2014 року. Велика Палата Верховного Суду з цим висновком судів першої й апеляційної інстанцій не погоджується та вважає, що означену вимогу слід задовольнити частково, визнавши недійсним рішення від 27 лютого 2014 року щодо припинення діяльності АО «ЧОКА» та передання всіх його активів і майна безкоштовно до ГО «ЧООА».

21 листопада 2014 року загальні збори АО «ЧОКА» прийняли рішення про скасування рішення від 27 лютого 2014 року.

Велика Палата Верховного Суду зауважує, що оскільки предметом перевірки, який обґрунтував позивач, фактично є дійсність рішення від 27 лютого 2014 року, то його скасування відповідачем, а також те, що останній не перебуває у стадії припинення, та відсутні докази передання майна відповідача на користь ГО «ЧООА», не можуть бути підставою для відмови у задоволенні відповідного позову. Скасування рішення органу управління юридичної особи цим органом не стосується періоду, який минув з моменту прийняття відповідного рішення до його скасування. У разі встановлення незаконності рішення органу управління юридичної особи таке рішення суд може визнати недійсним, що створює наслідки з моменту прийняття цього рішення.

Велика Палата Верховного Суду бере до уваги, що внаслідок незаконного виключення позивача з числа членів АО «ЧОКА» за рішенням від 6 лютого 2014 року позивач зазнав порушення його права на участь в управлінні АО «ЧОКА». Через вказане виключення відповідач не повідомив позивача про час, місце проведення загальних зборів і про порядок денний 27 лютого 2014 року, позбавив його можливості взяти участь у засіданні цих зборів. Тому рішення від 27 лютого 2014 року щодо припинення діяльності АО «ЧОКА» та передання всіх його активів і майна безкоштовно до ГО «ЧООА» слід визнати недійсним.

Передаючи справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду, Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду в ухвалі від 14 липня 2021 року вказав про наявність виключної правової проблеми стосовно визначення меж втручання держави у внутрішні відносини адвокатського об'єднання.

У постанові від 26 лютого 2020 року у справі № 750/3192/14 за позовом того самого позивача до того ж відповідача Велика Палата Верховного Суду вказала, що предметом оскарження є, зокрема, рішення президії відповідача про виключення позивача зі складу адвокатського об'єднання, після чого позивач втратив певні права, пов'язані з членством в адвокатському об'єднанні, зокрема, право користуватися приміщеннями Деснянської юридичної консультації, де знаходилося робоче місце позивача. Тому вимоги зобов'язати відповідача повернути робоче місце та відшкодувати матеріальну і моральну шкоду Велика Палата Верховного Суду вважала похідними від вирішення корпоративного спору, які теж треба розглянути за правилами господарського судочинства (пункт 51 постанови). Отже, питання юрисдикції суду, зокрема за вимогою щодо відновлення права, пов'язаного з членством в адвокатському об'єднанні, Велика Палата

Верховного Суду вже вирішила. Належність і обґрунтованість кожної з вимог позивача мав оцінити господарський суд.

Відносини щодо обмеження прав членів адвокатського об'єднання, у тому числі права на користування приміщеннями й іншим майном, на базі якого було організоване місце роботи адвоката-члена цього об'єднання, не є такими, за якими чинне законодавство України унеможлиблює судовий контроль.

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, зобов'язав АО «ЧОКА» забезпечити позивачеві можливість здійснення адвокатської діяльності у приміщенні цього об'єднання без сплати членських і будь-яких інших внесків за період з 6 лютого 2014 року до дня фактичного виконання судового рішення у цій частині включно. Суди виснували, що скасування рішення відповідача від 6 лютого 2014 року має наслідком поновлення позивача в усіх правах члена АО «ЧОКА», які він мав станом на вказану дату, у тому числі у праві використовувати в процесі адвокатської діяльності приміщення та майно юридичної консультації, до складу якої він входить (пункт 12.1 Статуту). Велика Палата Верховного Суду з такими висновками судів попередніх інстанцій погоджується та вважає, що вони корелюють з пунктом 16.2 Статуту, згідно з яким АО «ЧОКА» надає членам об'єднання майно в безоплатне користування.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 1 лютого 2022 року у справі № 750/3192/14 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105248996>.

2. Справи, розглянуті з підстав необхідності відступу від висловленої раніше позиції Верховного Суду України

2.1. Цивільна юрисдикція

ВП ВС відступила від правового висновку ВСУ щодо порядку звернення з поданням державного / приватного виконавця про визначення частки майна боржника в майні, яким він володіє спільно з іншими особами, визначивши, що державний / приватний виконавець може звернутися з поданням про визначення частки майна боржника в майні, яким він володіє спільно з іншими особами, у порядку, передбаченому статтею 443 ЦПК України, виключно за відсутності спору про право.

ВП ВС уточнила власний правовий висновок щодо процесуальної форми звернення державного / приватного виконавця за вирішенням питання про визначення частки майна боржника у спільному майні, визначивши, що в разі якщо наявний спір щодо визначення частки боржника у спільному майні, звернення виконавця до суду завжди за своєю суттю має характер позовної заяви (незалежно від її назви), яка подається в порядку позовного провадження, а не в порядку, передбаченому статтею 443 ЦПК України.

Якщо під час розгляду подання виконавця чи скарги в порядку, передбаченому статтею 443 ЦПК України, суд дійде висновку про наявність спору про право, який вирішується в порядку позовного провадження, суд залишає подання чи скаргу

без розгляду й роз'яснює заявнику, що він має право подати позов на загальних підставах, або ж закриває провадження у справі, якщо порушені правила про юрисдикцію спору.

Відсутність у процесуальних кодексах положень про процесуальну аналогію не є перешкодою для застосування такої аналогії

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за поданням Шевченківського відділу державної виконавчої служби м. Львова Головного територіального управління юстиції у Львівській області, заінтересовані особи: ОСОБА_1 (боржник), ОСОБА_2 (стягувач), ОСОБА_3, про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами за касаційною скаргою ОСОБА_3 на ухвалу Шевченківського районного суду м. Львова від 02 квітня 2019 року та постанову Львівського апеляційного суду від 22 жовтня 2019 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

На виконанні у Шевченківському ВДВС м. Львів ГТУЮ у Львівській області перебуває виконавче провадження з виконання виконавчого листа, виданого 23 квітня 2013 року Шевченківським районним судом м. Львова, про стягнення з ОСОБА_1 на користь ОСОБА_2 грошової компенсації виділеного позивачу майна.

Станом на 12 лютого 2019 року борг не сплачений, боржник не вживає заходів для сплати боргу.

Боржник – ОСОБА_1 з 09 жовтня 2010 року перебуває у зареєстрованому шлюбі з ОСОБА_3.

26 липня 2017 року між ОСОБА_3 та ОСОБА_1 укладено шлюбний договір, за умовами якого нерухоме та рухоме майно, яке підлягає державній реєстрації, особисті майнові права, які були придбані під час шлюбу або будуть набуті за час шлюбу, вважаються особистою приватною власністю того з них, на чие ім'я вони придбані або зареєстровані, і розпорядження таким майном і особистими майновими правами здійснюється власником на власний розсуд і не потребує згоди на це другого подружжя.

Згідно з інформаційною довідкою з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно від 12 лютого 2019 року ОСОБА_3 на праві приватної власності належить будівля компресорної літ. «Д». 1/2 частка цього майна може бути визначена за ОСОБА_1, виходячи із рівності часток у спільній сумісній власності, та в подальшому реалізована з метою примусового виконання рішення суду.

З огляду на викладене, Шевченківський ВДВС м. Львів ГТУЮ у Львівській області звернувся до суду із поданням про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами (спільна сумісна власність подружжя).

Колегія суддів Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду передала справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду, оскільки вважає за необхідне відступити від висновку, викладеному в постанові Великої Палати Верховного Суду від 06 жовтня 2020 року у справі № 2-24/494-2009, відповідно до якого стаття 335

ГПК України підлягає застосуванню виключно за відсутності спору про право. Натомість за наявності спору про право стаття 335 ГПК України не підлягає застосуванню. Виконавець вправі звернутися до суду з поданням про визначення частки майна боржника в майні, яким він володіє спільно з іншими особами, незалежно від того, чи відсутній спір про право, чи він наявний. Водночас в останньому випадку виконавець звертається з таким поданням (позовною заявою) в порядку позовного провадження.

ОЦІНКА СУДУ

Порядок розгляду подання про визначення частки майна боржника у спільному майні передбачений статтею 443 ЦПК України, згідно з якою питання про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами, вирішується судом за поданням державного чи приватного виконавця. Суд у десятиденний строк розглядає це питання у судовому засіданні з повідомленням сторін та заінтересованих осіб. Неявка сторін та інших осіб не є перешкодою для вирішення питання про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами.

Відповідно до положень частини четвертої статті 9 Закону України «Про виконавче провадження» укладення протягом строку, зазначеного в частині третій цієї статті, правочину щодо майна боржника, який призвів до неможливості задовольнити вимоги стягувача за рахунок такого майна, є підставою для визнання такого правочину недійсним.

Порядок вирішення процесуальних питань, пов'язаних з виконанням судових рішень у цивільних справах, спрямований на розв'язання суто процесуальних суперечок та здійснення судового контролю за ключовими аспектами виконавчого провадження, при цьому спір, що існував між боржником та стягувачем, вже вирішений судовим рішенням, що виконується.

Між тим, фраздаторний правочин укладається боржником у період проведення виконавчого провадження з метою виведення свого майна з-під стягнення.

Розгляд подання державного чи приватного виконавця за правилами статті 443 ЦПК України не забезпечує учасникам судового провадження дієву, реальну можливість надання суду своїх доказів та аргументів, як того вимагає пункт 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод за наявності спору про право.

Тому Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про те, що стаття 443 ЦПК України підлягає застосуванню виключно за відсутності спору про право.

Виконавець вправі звернутися до суду з поданням про визначення частки майна боржника в майні, яким він володіє спільно з іншими особами, незалежно від того, чи відсутній спір про право, чи він наявний. Водночас в останньому випадку виконавець звертається з таким позовом в порядку позовного провадження.

В аспекті гарантування на конституційному рівні права кожного на судовий захист та забезпечення державою виконання судового рішення відсутність

у виконавця окремо визначеного повноваження звертатися до суду із позовною заявою про оспорення фраздаторного правочину, вчиненого боржником на шкоду кредитору, не повинна перешкоджати реалізації права цього кредитора на виконання судового рішення.

Обов'язок ініціювання будь-якого наступного судового процесу з метою виконання попереднього судового рішення Законом України «Про виконавче провадження» покладено на компетентні органи, уповноважені Державою на забезпечення виконання судових рішень, а не на кредитора, який правомірно очікує від Держави належного виконання остаточного судового рішення про стягнення боргу.

Повноваження виконавця на звернення з позовною заявою про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами, в порядку позовного провадження є повноваженням звертатися до суду в інтересах інших осіб (частина друга статті 4, частина четверта статті 42 ЦПК України), в тому числі за позовом про визнання недійсним правочину щодо майна боржника, який призвів до неможливості задовольнити вимоги стягувача за рахунок такого майна (оспорення фраздаторного правочину).

Спір про визначення частки майна боржника в майні, яким він володіє спільно з іншими особами, є спором між боржником і іншими співвласниками майна. Після відкриття провадження за позовною заявою виконавця про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами, боржник набуває статусу позивача (абзац перший частини п'ятої статті 56 ЦПК України).

За наявності спору щодо визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами, його вирішення судом не є вирішенням процесуального питання, а є вирішенням матеріального спору. Такий спір може виникати, зокрема, тоді, коли відповідно до частини першої статті 368 ЦК України майно належить двом або більше особам на праві спільної власності без визначення часток кожного з них у праві власності (право спільної сумісної власності).

Такий спір має бути вирішений судом у порядку позовного провадження. Тому заява про визначення частки майна боржника у спільному майні за наявності спору, подана до суду виконавцем, незалежно від її назви (позовна заява, подання) за своєю суттю є саме позовною заявою. Особа, яка є стверджуваним співвласником майна боржника у такому спорі, є стороною у спорі, якій має бути забезпечена можливість користуватися всіма правами, якими наділений відповідач відповідно до закону. Лише в цьому разі буде забезпечене право такої особи на справедливий суд, гарантоване статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

У постанові від 06 жовтня 2020 року у справі № 2-24/494-2009 Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про закриття провадження у справі.

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу, що у справі № 2-24/494-2009 мало місце саме порушення правил про юрисдикцію. Оскільки виконавець

помилково звернувся до господарського суду, Велика Палата Верховного Суду закрила провадження на підставі пункту 1 частини першої статті 231 ГПК України.

Якщо ж спір підлягає вирішенню за правилами цивільного судочинства, і виконавець звернувся до суду цивільної юрисдикції (як у цій справі), то підстави для закриття провадження за пунктом 1 частини першої статті 255 ЦПК України відсутні.

Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновками Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду про те, що поняття «спір про право», наявність якого є підставою для залишення заяви без розгляду, а не закриття провадження у справі, передбачено в окремому провадженні. Натомість розділ VI «Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб)» ЦПК України не регулює дії суду у випадках, коли виконавець звертається до суду в порядку цього розділу за наявності матеріального спору, який підлягає вирішенню в порядку позовного провадження.

Отже, у ЦПК України наявна прогалина, яку належить заповнити шляхом застосування за аналогією закону частини шостої статті 294 ЦПК України, відповідно до якої якщо під час розгляду справи у порядку окремого провадження виникає спір про право, який вирішується в порядку позовного провадження, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах. Тому якщо під час розгляду подання виконавця або скарги в порядку розділу VI «Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб)» ЦПК України суд дійде висновку про наявність спору про право, який вирішується в порядку позовного провадження, суд залишає подання або скаргу без розгляду і роз'яснює заявнику, що він має право подати позов на загальних підставах.

Саме застосування аналогії у процесуальному праві в певних випадках дає змогу ухвалити справедливе рішення. Тому відсутність у процесуальних кодексах положень про процесуальну аналогію не є перешкодою для застосування такої аналогії.

Велика Палата Верховного Суду відступає від висновку, сформульованого у постанові Верховного Суду України від 31 травня 2017 року у справі № 6-599цс17, де до суду звернувся відділ державної виконавчої служби на підставі статті 379 ЦПК України у тодішній редакції, яка регулювала визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами. Верховний Суд України розглянув справу по суті, тобто фактично визнав можливим вирішити матеріальний спір як процесуальне питання.

Окрім того Велика Палата Верховного Суду у постанові від 06 жовтня 2020 року у справі № 2-24/494-2009 зазначила, що виконавець вправі звернутися до суду з поданням про визначення частки майна боржника в майні, яким він володіє спільно з іншими особами, незалежно від того, чи відсутній спір про право, чи він наявний; водночас в останньому випадку виконавець звертається з таким поданням (позовною заявою) в порядку позовного провадження.

Велика Палата Верховного Суду вважає доцільним роз'яснити свою позицію шляхом уточнення своїх висновків. В разі, якщо наявний спір щодо визначення частки боржника у спільному майні, звернення виконавця до суду завжди за своєю суттю має характер позовної заяви (незалежно від її назви), оскільки вона звернена до суду з метою вирішення матеріального спору. При цьому позовна заява має подаватися в порядку позовного провадження, а не в порядку розділу VI «Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб)» ЦПК України. В останньому випадку суд має або закрити провадження (якщо порушені правила про юрисдикцію спору), або залишити заяву (подання) без розгляду (якщо правила про юрисдикцію спору не порушені).

У справі, що переглядається, Шевченківський відділ державної виконавчої служби м. Львова Головного територіального управління юстиції у Львівській області звернувся до суду для вирішення питання про визначення частки майна боржника у майні, яким, на думку заявника, боржник володіє спільно з іншою особою - ОСОБА_3. Водночас остання заперечує належність майна на праві спільної сумісної власності їй і боржнику, вважає себе єдиною власницею спірного майна.

Отже, у цій справі наявний спір про право. Такий спір вирішується в позовному провадженні, а не в межах справи, в якій вирішено інший спір між боржником і стягувачем, тобто не в порядку розділу VI «Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб)» ЦПК України.

Детальніше з тестом постанови ВП ВС від 8 червня 2022 року у справі № 2-591/11 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105110382>.

ВП ВС відступила від правових висновків ВСУ та КЦС ВС щодо застосування частин четвертої і п'ятої статті 71 Сімейного кодексу України, частини другої статті 364 ЦК України, визначивши, що у спорі, в якому позивач (один із подружжя) просить суд припинити його / її (а не відповідача) право власності на частку у праві спільної сумісної власності подружжя на майно та виплатити грошову компенсацію вартості цієї частки, немає необхідності в отриманні згоди відповідача на таке припинення права позивача, а також у внесенні відповідачем суми компенсації на депозитний рахунок суду.

У спорі, де про припинення своєї частки у праві спільної сумісної власності на неподільну річ та отримання відповідної компенсації на свою користь просить позивач, відповідач не втрачає права власності на неподільну річ, а стає її одноосібним власником. Факт відсутності в нього коштів для одномоментної виплати компенсації позивачеві не є ознакою надмірності тягара з такої виплати

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 (далі – позивачка) до ОСОБА_2 (далі – відповідач) про поділ спільної сумісної власності подружжя на неподільну річ за касаційною скаргою позивачки

на постанову Дніпровського апеляційного суду від 21 липня 2021 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Із 23 липня 2005 року позивачка перебувала з відповідачем у зареєстрованому шлюбі. З жовтня 2019 року сторони припинили спільне проживання. Позивачка ініціювала у суді розірвання шлюбу. Разом із нею залишилися проживати двоє неповнолітніх дітей.

За час перебування у шлюбі за спільні кошти подружжя придбало автомобіль, вартість якого до звернення до суду складала 584 463,00 грн. Цю вартість підтверджує звіт про незалежну оцінку ринкової вартості транспортного засобу, складений Товарною біржею «Правобережна товарна біржа». Домовленості про укладення договору про поділ спільної сумісної власності подружжя не досягло.

Позивачка звернулася з позовом до відповідача про поділ набутого ними під час шлюбу автомобіля. Оскільки об'єктом поділу є неподільна річ, просила, зокрема, визнати право власності на автомобіль за відповідачем, за яким він зареєстрований, а їй сплатити грошову компенсацію замість її частки у праві спільної сумісної власності на цю річ.

Апеляційний суд у межах предмета оскарження відмовив у задоволенні позову в частині вимог про припинення права спільної сумісної власності подружжя на автомобіль, виділення його відповідачеві у власність і стягнення з нього на користь позивачки грошової компенсації. Вважав, що поділ автомобіля є неможливим без згоди відповідача на викуп у позивачки її частки у спільному майні подружжя та без внесення ним на депозитний рахунок суду відповідної суми.

ОЦІНКА СУДУ

У спорі, в якому особа просить суд припинити її (а не відповідача) право власності на частку у праві спільної сумісної власності подружжя на майно та виплатити грошову компенсацію вартості цієї частки, немає необхідності в отриманні згоди відповідача на таке припинення права позивача, а також у внесенні відповідачем суми компенсації на депозитний рахунок суду.

Розірвання шлюбу не припиняє права спільної сумісної власності на майно, набуте за час шлюбу. Розпоряджання майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності, після розірвання шлюбу здійснюється співвласниками виключно за взаємною згодою, відповідно до ЦК України (стаття 68 СК України).

Дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу (частина перша статті 69 СК України).

Виділ частки із майна, що є у спільній сумісній власності, здійснюється у порядку, встановленому статтею 364 цього Кодексу (частина третя статті 370 ЦК України).

Якщо виділ у натурі частки із спільного майна не допускається згідно із законом або є неможливим (частина друга статті 183 цього Кодексу), співвласник, який бажає виділу, має право на одержання від інших співвласників грошової або іншої матеріальної компенсації вартості його частки. Компенсація

співвласникові може бути надана лише за його згодою (абзаци перший і другий частини другої статті 364 ЦК України).

Неподільні речі присуджуються одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними. Присудження одному з подружжя грошової компенсації замість його частки у праві спільної сумісної власності на майно, зокрема на житловий будинок, квартиру, земельну ділянку, допускається лише за його згодою, крім випадків, передбачених ЦК України. Присудження одному з подружжя грошової компенсації можливе за умови попереднього внесення другим із подружжя відповідної грошової суми на депозитний рахунок суду (частини друга, четверта та п'ята статті 71 СК України).

Оскільки річ є неподільною, позивачка просила стягнути з відповідача на її користь грошову компенсацію замість її частки у праві спільної сумісної власності на це майно. Унаслідок виділення останнього у власність відповідачеві і такого стягнення право спільної сумісної власності на автомобіль припиняється. Окрема вимога припинити право спільної сумісної власності є неефективним способом захисту. Тому апеляційний суд правильно відмовив у задоволенні цієї вимоги, хоч і з інших мотивів.

Позивачка не претендує на те, щоби автомобіль залишити собі, припинивши право відповідача на частку у праві спільної сумісної власності з компенсацією йому за цю частку. Вона навпаки дала згоду на те, щоби отримати грошову компенсацію за її частку у праві спільної сумісної власності на автомобіль від відповідача.

Велика Палата Верховного Суду зауважує, що приписи частин четвертої та п'ятої статті 71 СК України і статті 365 ЦК України з урахуванням принципу розумності (пункт б частини першої статті 3 ЦК України) треба розуміти так: (а) правила про необхідність попереднього внесення коштів на депозитний рахунок суду стосуються тих випадків, коли позивач (один із подружжя чи колишній чоловік, колишня дружина) згідно зі статтею 365 ЦК України заявив вимогу про припинення права відповідача на частку у спільній власності (такі кошти забезпечують отримання відповідачем грошової компенсації); (б) якщо позивач (один із подружжя чи колишній чоловік, колишня дружина) таку вимогу не заявив (а вимагає, наприклад, поділити неподільну річ шляхом виділення її у власність відповідача та стягнення з нього грошової компенсації замість частки позивача у праві спільної сумісної власності на цю річ), то підстави для внесення ним відповідної суми коштів на депозитний рахунок суду відсутні.

Платоспроможність відповідача не має значення для вирішення спору, у якому про припинення своєї частки у праві спільної сумісної власності на неподільну річ та отримання відповідної компенсації на свою користь просить позивач. У разі задоволення цього позову відповідач стає одноосібним власником речі. Тому його не можна вважати неплатоспроможним.

Факт відсутності у відповідача коштів для одномоментної виплати компенсації позивачеві сам по собі не може бути ознакою надмірності тягаря з такої виплати. Якщо у цього відповідача будуть відсутні кошти, зокрема регулярні доходи, для

реального виконання рішення суду, за яким на користь позивача треба виплатити компенсацію, то під час виконавчого провадження виконавець може звернути стягнення на майно відповідача, у тому числі на присуджену йому річ (стаття 56 Закону України «Про виконавче провадження»). Виручені від реалізації кошти спрямовуються на задоволення вимог стягувача, сплату виконавчого збору, відшкодування витрат виконавчого провадження тощо.

Тому хибним є висновок апеляційного суду про те, що стягнення на користь позивачки компенсації за її частку у праві спільної сумісної власності на майно подружжя становитиме для відповідача надмірний тягар, суперечитиме принципу пропорційності та порушуватиме баланс приватних інтересів.

З огляду на викладене задля ефективного захисту прав кожного зі співвласників неподільних речей і забезпечення єдності судової практики щодо застосування приписів частин четвертої та п'ятої статті 71 СК України, частини другої статті 364 ЦК України Велика Палата Верховного Суду відступає: від сформульованого, зокрема, у постановах Верховного Суду України від 30 березня 2016 року у справі № 6-2811цс15 і Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 16 червня 2021 року у справі № 559/609/15 висновку про те, що суд має визначити ідеальні частки співвласників у неподільній речі без її реального поділу та залишити відповідне майно у спільній частковій власності у разі, коли відповідач попередньо не вніс на депозитний рахунок суду кошти за частку позивача у праві спільної сумісної власності на неподільну річ, а останню не можна поділити в натурі відповідно до часток; від сформульованого, зокрема, у постановах Верховного Суду України від 13 січня 2016 року у справі № 6-2925цс15 і Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 29 серпня 2019 року у справі № 371/1369/15-ц висновку, що для вирішення питання про застосування частини другої статті 364 ЦК України юридичне значення має те, чи сплачує співвласник-відповідач, який володіє та користується спільним майном, матеріальну компенсацію позивачеві за таке володіння та користування відповідно до частини третьої статті 358 ЦК України, чи спроможний співвласник-відповідач виплатити співвласникові-позивачеві грошову компенсацію вартості його частки, і чи не буде така виплата надмірним тягарем.

Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне постанову апеляційного суду скасувати, зокрема в частині відмови у задоволенні вимог про виділення автомобіля у власність відповідача і стягнення з останнього на користь позивачки грошової компенсації за її частку у праві спільної сумісної власності на цю неподільну річ (у зазначеній частині – залишити у силі рішення суду першої інстанції про задоволення вказаних вимог); змінити у мотивувальній частині щодо відмови у задоволенні вимоги про припинення права спільної сумісної власності подружжя на автомобіль, виклавши ту частину у редакції цієї постанови, та залишити без змін таку відмову у резолютивній частині.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 8 лютого 2022 року у справі № 209/3085/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105325146>.

3. Справи, розглянуті з підстав необхідності відступу від висловленої раніше позиції Верховного Суду

3.1. Цивільна юрисдикція

ВП ВС відступила від правового висновку КЦС ВС щодо можливості накладення арешту на кошти заробітної плати боржника, розміщені на банківському рахунку, визначивши, що не може бути накладений арешт на кошти, що становлять заробітну плату боржника, після фактичного здійснення утримань із неї за виконавчими документами й на всі кошти заробітної плати боржника поза межами дозволених законом розмірів відрахувань із такої заробітної плати, а якщо такий арешт накладений, то він має бути знятий. Водночас на кошти, які перебувають на рахунках та які не є коштами, що становлять заробітну плату, таке обмеження не розповсюджується.

У разі коли на стадії накладення арешту на грошові кошти боржника – фізичної особи, що перебувають на рахунку боржника та є його заробітною платою, виконавцю не вдалося виявити правову природу (статус) цих грошових коштів як коштів, на які накладення арешту заборонено законом, то арешт на такі грошові кошти підлягає зняттю на підставі відповідного повідомлення банку чи заяви боржника з наданням ним відповідних документів на підтвердження цього та/або за результатами перевірки зазначених звітів

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за скаргою ОСОБА_1, в інтересах якого діє адвокат, на бездіяльність приватного виконавця виконавчого округу Донецької області Літвиненка О.В. за касаційною скаргою Літвиненка О.В. на ухвалу Оболонського районного суду міста Києва від 01 березня 2021 року та постанову Київського апеляційного суду від 29 квітня 2021 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

На примусовому виконанні приватного виконавця виконавчого округу Донецької області знаходяться виконавчі провадження про стягнення з ОСОБА_1 на користь ТОВ «Торгівельний дім «Євротрубпласт» грошових коштів за виконавчим листом, виданим Оболонським районним судом міста Києва від 24 травня 2013 року, та виконавчим листом, виданим Корабельним районним судом міста Миколаєва від 15 травня 2015 року. Виконавчі провадження об'єднані у зведене виконавче провадження.

Постановою приватного виконавця виконавчого округу Донецької області від 06 лютого 2019 року та 16 березня 2020 року звернуто стягнення на доходи ОСОБА_1, які він отримує у ПАТ «Донецькоблгаз», шляхом здійснення відрахувань із доходів боржника у розмірі 20 % до повного погашення загальної суми боргу.

У АТ «Державний ощадний банк України» за заявою ОСОБА_1 відкрито картковий рахунок фізичної особи в гривні для зарахування заробітної плати. На цей рахунок клієнту надходить виключно заробітна плата.

Постановою приватного виконавця виконавчого округу Донецької області Літвиненка О. В. від 24 лютого 2020 року у виконавчому провадженні накладено арешт на грошові кошти боржника, які знаходяться на відкритих рахунках, а також на кошти на рахунках, що будуть відкриті після винесення постанови про арешт коштів боржника, крім коштів, що містяться на рахунках, накладення арешту та/або звернення стягнення на які заборонено законом, та належать боржнику ОСОБА_1 у межах суми звернення стягнення з урахуванням основної винагороди приватного виконавця, витрат виконавчого провадження.

Відповідно до довідки ПАТ «По газопостачанню та газифікації «Донецькоблгаз» від 22 червня 2020 року на підставі виконавчих проваджень із заробітної плати ОСОБА_1 щомісячно проводяться утримання в розмірі 20 % заробітної плати, і лише після проведення утримань на зазначений картковий рахунок ОСОБА_1 перераховується заробітна плата.

23 червня 2020 року ОСОБА_1 звернувся до приватного виконавця виконавчого округу Донецької області із заявою про скасування арешту коштів заробітної плати, що знаходяться на даному рахунку, однак приватний виконавець у задоволенні заяви відмовив.

ОСОБА_1 зазначає, що своєю бездіяльністю приватний виконавець порушує його право на оплату праці та позбавляє засобів до існування.

ОЦІНКА СУДУ

Частиною першою статті 48 Закону України «Про виконавче провадження» від 02 червня 2016 року № 1404-VIII (далі – Закон № 1404-VIII, у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) визначено, що звернення стягнення на майно боржника полягає в його арешті, вилученні (списанні коштів з рахунків) та примусовій реалізації. Про звернення стягнення на майно боржника виконавець вносить постанову.

Відповідно до частин першої та другої статті 68 Закону № 1404-VIII визначає кошти, що складають заробітну плату як особливий об'єкт, на який може бути звернуто стягнення на виконання виконавчого документа, та обмежує таке стягнення відсутністю інших коштів та/або об'єктів для стягнення, видами боргових зобов'язань (періодичні платежі) та сумою стягнення.

Відповідно до пунктів 4, 8 та 9 розділу X Інструкції контроль за правильним і своєчасним відрахуванням із заробітної плати та інших доходів боржника здійснюється виконавцем за власною ініціативою (пункт 4 розділу X Інструкції), а за кожною постановою про стягнення підприємствами, установами, організаціями, фізичними особами, фізичними особами - підприємцями, з якими боржник перебуває у трудових відносинах, щомісяця та після закінчення строку відповідних виплат або у разі звільнення працівника подається окремий звіт про здійснені відрахування та виплати за встановленою формою встановленою у додатку 9 до Інструкції).

З наведених норм права вбачається, що виконавець має повноваження звернути стягнення на заробітну плату боржника лише за відсутності іншого майна, на яке можливо звернення стягнення та для виконання рішення про

стягнення періодичних платежів, однак у розмірі не більше 20 відсотків за наявності одного виконавчого документа та 50 відсотків заробітної плати за наявності декількох виконавчих документів (зведене виконавче провадження). Таке стягнення здійснюється підприємствами, установами, організаціями, фізичними особами, фізичними особами - підприємцями, які виплачують боржнику відповідно заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи.

Накладення арешту на кошти, що складають заробітну плату боржника після здійснення утримань із неї за виконавчими документами та понад встановлений законом розмір для відрахувань із заробітної плати, є надмірним тягарем для боржника та порушенням його прав на одержання винагороди за працю та достойні умови життя.

Таким чином, не може бути накладений арешт на кошти що складають заробітну плату боржника після фактичного здійснення утримань із неї за виконавчими документами та на усі кошти заробітної плати боржника поза межами дозволених законом розмірів відрахувань із такої заробітної плати, а якщо такий арешт накладений, то він має бути знятий. При цьому на кошти, що знаходяться на рахунках та які не є коштами, що складають заробітну плату, таке обмеження не розповсюджується.

Зняття арешту з коштів, що складають заробітну плату, здійснюється виконавцем відповідно до частини четвертої статті 59 Закону № 1404-VIII на підставі поданих боржником документів, підтверджуючих статус коштів виключно із заробітної плати, або на підставі повідомлення банку про заборону накладення арешту на такий рахунок відповідно до частини другої вищевказаної статті.

Виконуючи рішення суду, виконавець може накладати арешт на будь-які кошти на рахунках боржника в банківських установах, крім тих, накладення арешту на які заборонено законом. При цьому саме банк, який виконує відповідну постанову виконавця про арешт коштів боржника, відповідно до частини третьої статті 52 Закону України «Про виконавче провадження» повинен визначити статус коштів і рахунка, на якому вони знаходяться, та в разі знаходження на рахунку коштів, накладення арешту на які заборонено, банк зобов'язаний повідомити виконавця про цільове призначення коштів на рахунку та повернути його постанову без виконання, що є підставою для зняття виконавцем арешту із цих коштів згідно із частиною четвертою статті 59 Закону України «Про виконавче провадження».

При цьому передбачене абзацом другим частини другої статті 59 Закону № 1404-VIII зобов'язання виконавця зняти арешт на підставі повідомлення банку не виключає зняття такого арешту на підставі повідомлення боржника, та за наслідками здійснення контролю за правильністю стягнення на підставі наданих звітів про стягнення, оскільки у відповідності до підпункту 1 частини четвертої статті 59 цього закону підставами для зняття виконавцем арешту з майна боржника або його частини є отримання ним документального

підтвердження, що звернення стягнення на такі кошти боржника заборонено законом.

Враховуючи вищевикладене, Велика Палата Верховного Суду вважає, що у випадку, коли на стадії накладення арешту на грошові кошти боржника-фізичної особи, що знаходяться на рахунку боржника та є заробітною платою боржника, виконавцю не вдалось виявити правову природу (статус) цих грошових коштів, як коштів на які накладення арешту заборонено законом, то арешт на такі грошові кошти підлягає зняттю на підставі відповідного повідомлення банку або заяви боржника з наданням ним відповідних документів на підтвердження цього та/або за результатами перевірки зазначених звітів.

Разом з тим, у постановах Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 03 та 24 лютого 2021 року у справах № 756/1927/16-ц (провадження № 61-10611св20), № 756/1927/15-ц (провадження № 61-14725св20), від 01 вересня 2021 року у справі № 711/4732/16-ц (провадження № 61-3203св21), суд касаційної інстанції дійшов висновку про відсутність підстав для зняття арешту із зазначених коштів, оскільки вони переказані платником боржнику і з моменту їх зарахування на банківський рахунок переходять у власність останнього, який має виключне право розпорядження ними, а банк, у свою чергу, в межах договору та відповідно до вимог законодавства виконує функції з обслуговування банківського рахунку клієнта (здійснює зберігання коштів, за розпорядженням клієнта проводить розрахунково-касові операції за допомогою платіжних інструментів, тощо) і не є набувачем цих коштів. Кошти після зарахування на рахунок отримувача є його власністю, втратили свій цільовий статус (пенсії, соціальних виплат) та набули статус вкладу.

Такий висновок суду є помилковим з огляду на висновки, що висловлені у цій постанові. Крім того, порядок здійснення виконавчого провадження визначається не змістом правовідносин між банком та боржником, а положеннями спеціального законодавства, що регулює таке провадження та процедури і обсяги стягнення боргу у виконавчому провадженні, а тому Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити у цій частині від висновків Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, зазначених у пункті 82 цієї постанови.

ОСОБА_1 надав приватному виконавцю підтверджуючі документи про те, що арешт було накладено на кошти, які є його заробітною платою, яка розміщена на рахунку призначеному для зарахування заробітної плати, однак приватний виконавець в порушення пункту 1 частини четвертої статті 59 Закону № 1404-VIII арешту з грошових коштів не зняв.

При цьому державний виконавець у касаційній скарзі не посилається і судами не було встановлено, що на підставі матеріалів виконавчого провадження та звітів, повідомлень банку про здійснені банківські операції за зазначеним боржником рахунком було перевірено та встановлено, що зазначені суми не є заробітною платою. Залишення арешту на кошти, які складають заробітну плату боржника, та звернення на них стягнення унеможлиблює отримання ОСОБА_1 будь-яких

коштів заробітної плати, як єдиного джерела та порушує його право на отримання винагороди за працю.

За таких обставин, суди попередніх інстанцій обґрунтовано визнали бездіяльність державного виконавця незаконною та задовольнили скаргу позивача.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 20 квітня 2022 року у справі № 756/8815/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104728588>.

ВП ВС відступила від правового висновку КЦС ВС щодо відмови у відшкодуванні моральної шкоди, завданої терористичним актом, з одночасним присудженням компенсації за невиконання державою позитивного матеріального обов'язку запровадити компенсаційний механізм за пошкоджене майно, визначивши, що самі по собі факти загибелі людей на підконтрольній державі території, тобто на тій, на якій вона здійснює юрисдикцію в розумінні статті 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (зокрема, у межах її кордонів у періоди проведення АТО, ООС), не означають автоматичне порушення гарантій права на життя за статтею 2 вказаної Конвенції. Держава-учасниця несе відповідальність лише за власні дії чи бездіяльність щодо виконання негативних і позитивних (матеріальних, процесуальних) обов'язків із гарантування конвенційних прав кожному, хто перебуває під її юрисдикцією.

У кожному випадку звернення з позовом про відшкодування Державою Україною шкоди (майнової, моральної), завданої терористичними актами в періоди проведення АТО, ООС, суди мають з'ясувати: (а) підстави позову (обставини, якими обґрунтована позовна вимога); (б) чи мала Держава Україна в сенсі статті 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод юрисдикцію щодо гарантування прав і свобод на тій території, на якій, за твердженням позивача, відбулося порушення; (в) якщо мала юрисдикцію, то чи виконала свої конвенційні обов'язки з такого гарантування (якщо мало місце невиконання або неналежне виконання конкретного обов'язку, то в чому воно полягало, якими були наслідки цього та причинно-наслідковий зв'язок між ними й невиконанням чи неналежним виконанням відповідного обов'язку); (г) чи є підтвердження всіх цих фактів (належні, допустимі, достовірні та достатні докази)

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 (далі – позивач), від імені якого діє представниця – адвокатка, до Держави України в особі Кабінету Міністрів України (далі – КМ України), Державної казначейської служби України (далі – ДКС України) про відшкодування моральної шкоди, завданої смертю фізичної особи, за касаційною скаргою, поданою від імені КМ України Головним територіальним управлінням юстиції у Харківській області (далі – ГТУЮ у Харківській області), на рішення Харківського районного суду Харківської області від 24 квітня 2019 року та постанову Харківського

апеляційного суду від 30 липня 2019 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

12 березня 2015 року внаслідок терористичного акту у селищі Красний Партизан (нова назва – Бетманове) Ясинуватського району Донецької області загинула матір позивача. Факт родинних відносин позивача із нею підтверджує рішення Харківського районного суду Харківської області від 25 березня 2016 року. Причиною смерті згідно з лікарським свідоцтвом про смерть від 13 березня 2015 року були множинні вибухові травми тіла внаслідок бойових дій.

Позивач підтримував із матір'ю близькі родинні та дружні стосунки. Втрата матері для позивача є «довічною» та непоправною, призвела до суттєвої негативної зміни життя, що відобразилося на погіршенні його здоров'я. Спосіб отримання інформації про загибель матері й обставини, пов'язані з її похованням (під час похорон позивач піддавав ризику власне життя), підтверджують завдання позивачеві моральної шкоди.

Згідно з приписами Конституції України, Конвенції, статті 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» (далі – Закон № 638-IV) та статей 1167, 1168 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), позивач має право на відшкодування Державою Україною моральної шкоди, завданої смертю матері.

ОЦІНКА СУДУ

Позивач наполягав на тому, що відповідно до частини першої статті 19 Закону № 638-IV має право на відшкодування моральної шкоди, завданої у зв'язку із загибеллю матері. Суди попередніх інстанцій вважали, що вказана стаття дозволяє розраховувати на таке відшкодування за рахунок держави, тобто породжує у позивача легітимні очікування на отримання цього відшкодування від держави.

Частина перша статті 19 Закону № 638-IV передбачає спеціальне правило, згідно з яким відшкодування шкоди, заподіяної громадянам терористичним актом, провадиться за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до закону і з наступним стягненням суми цього відшкодування з осіб, якими заподіяно шкоду, в порядку, встановленому законом. Крім того, у порядку, визначеному законом, провадиться відшкодування шкоди, заподіяної терористичним актом організації, підприємству або установі (частина друга статті 19 Закону № 638-IV).

З огляду на зміст вказаних приписів Закону № 638-IV реалізація права на отримання зазначеного відшкодування поставлена у залежність від існування компенсаційного механізму, що має бути встановлений в окремому законі. Закон, який регулює порядок відшкодування за рахунок коштів Державного бюджету України шкоди, заподіяної терористичним актом, відсутній як на час виникнення спірних правовідносин, так і на час розгляду справи судами. Більше того, у законодавстві України відсутня не тільки процедура виплати означеного відшкодування, але й чіткі умови, необхідні для заявлення майнової вимоги до держави про надання такого відшкодування.

Отже, передбачене у статті 19 Закону № 638-IV право на відшкодування державою відповідно до закону шкоди, завданої терористичним актом, не породжує без спеціального закону легітимного очікування на отримання від Держави України такого відшкодування за моральну шкоду, завдану позивачеві внаслідок загибелі матері під час терористичного акту у період проведення АТО незалежно від того, на якій території – підконтрольній чи непідконтрольній Україні – мав місце вказаний акт.

Аргумент відзиву на касаційну скаргу про те, що відсутність закону, необхідність прийняття якого передбачена у статті 19 Закону № 638-IV, не може бути перешкодою у захисті права позивача, Велика Палата Верховного Суду вважає неприйнятним з огляду на її висновок про відсутність права у позивача згідно з указаною статтею. З тієї ж причини помилковими є висновки судів попередніх інстанцій про можливість часткового задоволення позову на підставі статті 19 Закону № 638-IV.

Позивач просив стягнути з Держави України відшкодування моральної шкоди, завданої «терористичним актом, що призвів до загибелі матері», тим самим притягнути відповідача до відповідальності за порушення статті 2 Конвенції.

Велика Палата Верховного Суду погоджується з тим, що на правовідносини стосовно відшкодування шкоди, завданої порушенням права на життя, стаття 2 Конвенції поширюється. Однак у цій справі проблема полягає у тому, щоби встановити, чи перебувала матір позивача під юрисдикцією Держави України у сенсі статті 1 Конвенції, та чи порушила Держава України певні її обов'язки з тих, які впливають із указаної статті.

Самі по собі факти загибелі людей на підконтрольній державі території, тобто на тій, на якій вона здійснює юрисдикцію у сенсі статті 1 Конвенції (зокрема у межах її кордонів у періоди проведення АТО, Операції об'єднаних сил), не означають автоматичне порушення гарантій права на життя за статтею 2 Конвенції. Тим більше не означає таке автоматичне порушення і загибель людей на території, яку держава у межах її кордонів із незалежних від неї причин не контролює (тобто на тій, на якій вона не здійснює юрисдикцію у сенсі статті 1 Конвенції).

Відсутність у законодавстві України приписів щодо відшкодування моральної шкоди, завданої особі у зв'язку із загибеллю її близького родича внаслідок терористичного акту, не перешкоджає такій особі доводити у суді, що стосовно права на життя її близького родича у відповідній ситуації певний конвенційний обов'язок – негативний або позитивний (матеріальний, процесуальний) – держава не виконала чи виконала неналежно, та вимагати від неї відшкодування (компенсації) за це на підставі статті 2 Конвенції.

Присудження особі компенсації (відшкодування) за порушення державою позитивного обов'язку є стягненням відшкодування моральної шкоди, тоді як порушення державою негативного конвенційного обов'язку залежно від виду права, про яке йде мова, може передбачати відшкодування як моральної, так

і матеріальної шкоди (наприклад, за порушення права власності, якщо саме держава знищила чи пошкодила майно особи).

З огляду на вказане з метою забезпечення єдності судової практики щодо присудження компенсації (відшкодування шкоди) за порушення прав, гарантованих Конвенцією, Велика Палата Верховного Суду відступає від висновку Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду, викладеного у постанові від 22 вересня 2021 року у справі № 242/68/19, про відмову у задоволенні вимоги про відшкодування моральної шкоди за одночасного присудження компенсації за невиконання державою позитивного матеріального обов'язку запровадити компенсаційний механізм за пошкоджене (зруйноване) майно в умовах збройного конфлікту (присуджена компенсація є відшкодуванням моральної шкоди).

Позивач стверджує, що вже з огляду на сам факт загибелі його матері внаслідок терористичного акту Держава Україна зобов'язана відшкодувати моральну шкоду, яка полягає у стражданнях, спричинених цією загибеллю, незабезпеченням відповідачем права на життя. Проте, як зазначено вище, згідно зі статтею 2 Конвенції держава не несе відповідальності за кожну загибель людини у межах її кордонів. Немає підстав вважати, що таку відповідальність за кожну загибель людини на державу поклали й інші акти чинного законодавства України, зокрема на тимчасово окупованих територіях, щодо яких в Україні відсутня юрисдикція у сенсі статті 1 Конвенції.

У кожному випадку звернення з позовом про відшкодування Державою Україною шкоди (майнової, моральної), завданої терористичними актами у періоді проведення АТО, Операції об'єднаних сил, суди мають з'ясувати: (а) підстави позову (обставини, якими обґрунтована позовна вимога); (б) чи мала Держава Україна у сенсі статті 1 Конвенції юрисдикцію щодо гарантування прав і свобод на тій території, на якій, за твердженням позивача, відбулося порушення; (в) якщо мала юрисдикцію, то чи виконала її конвенційні обов'язки з такого гарантування на відповідній території (якщо мало місце невиконання або неналежне виконання конкретного обов'язку, то у чому воно полягало, якими були наслідки цього та причинно-наслідковий зв'язок між ними і невиконанням або неналежним виконанням відповідного обов'язку); (г) чи є підтвердження всіх цих фактів (належні, допустимі, достовірні та достатні докази).

Суди попередніх інстанцій встановили, що територія, на якій загинула матір позивача, була на той час тимчасово окупованою. Відповідно Держава Україна не контролювала цю частину її території настільки, щоби попередити загибель матері позивача, навіть якщо би вона могла та мала це зробити. Відповідач визнав, що за дотримання і захист прав людини на цих територіях за міжнародним гуманітарним правом відповідає РФ як держава, яка фактично окупувала і контролює частину Донецької і Луганської областей. Вона ж відповідає і за відшкодування будь-якої шкоди, завданої на цих територіях громадянам України (частини п'ята та дев'ята статті 5 Закону України «Про забезпечення прав

і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»).

Загибель пасажирки автомобіля за достеменно невстановлених обставин (чи то внаслідок обстрілу з боку незаконних збройних формувань організації «Донецька народна республіка» тимчасово окупованого селища Красний Партизан, чи то внаслідок підриву там автомобіля на міні) та виконання Державою Україною позитивного матеріального обов'язку щодо гарантування права на життя цієї пасажирки не перебувають у причинно-наслідковому зв'язку.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що позивач не обґрунтував вимогу про відшкодування державою моральної шкоди, не зазначив факти (обставини), за яких можна би було стверджувати про порушення нею конкретних обов'язків (негативного, позитивного матеріального, позитивного процесуального) з гарантування права на життя матері позивача. Суди ж частково задовольнили позов, не встановивши у судових рішеннях жодного факту невиконання чи неналежного виконання саме Державою Україною її обов'язків з гарантування зазначеного права.

Як загибелі людей у періоди проведення державою АТО, Операції об'єднаних сил, так і загальновідомих фактів про бойові дії, вибухи й обстріли (зокрема з боку незаконних збройних формувань), через які у зазначені періоди загинуло цивільне населення, недостатньо для того, аби покласти на Державу Україну відповідальність за смерть цих людей. Держава відповідає за власні дії чи бездіяльність щодо гарантування права на життя за статтею 2 Конвенції. Проте порушення відповідних гарантій позивач має обґрунтувати.

Припис пункту 1 частини другої статті 1167 ЦК України зокрема передбачає, що моральна шкода, завдана смертю фізичної особи внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки, відшкодовується незалежно від вини органу державної влади, який її завдав. Тобто у визначених в цій частині випадках не потрібно встановлювати вину держави як елемент суб'єктивної сторони складу цивільного правопорушення. Проте це не позбавляє позивача обов'язку обґрунтувати, а суд - обов'язку встановити інші елементи такого правопорушення (не тільки наявність шкоди, але й те, що вона є наслідком саме діяння держави-відповідача). У цій справі суди не встановили всі елементи складу правопорушення, за вчинення якого вони притягнули Державу Україну до цивільної відповідальності.

Вирішуючи питання про стягнення з держави відповідної компенсації, суд має керуватися вимогами Конвенції, інших актів національного законодавства та задля ефективного захисту конвенційного права встановити, зокрема, за порушення (невиконання чи неналежне виконання) яких конвенційних обов'язків (негативного чи певного позитивного) позивач вимагає від держави відшкодування моральної шкоди, чи мало місце таке порушення, у яких діях або бездіяльності держави воно виражене і, зрештою, який розмір відшкодування є обґрунтованим відповідно до цього порушення та з огляду на практику ЄСПЛ щодо подібних ситуацій.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що у цій справі суди неправильно застосували норми матеріального права. Тому касаційну скаргу слід

задовольнити: рішення судів попередніх інстанцій скасувати й ухвалити нове рішення – про відмову у задоволенні позову.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 12 травня 2022 року у справі № 635/6172/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104728593>.

ВП ВС підтримала правовий висновок КЦС ВС щодо застосування частини четвертої статті 36 Закону України «Про іпотеку» (у редакції, чинній до введення в дію Закону № 2478-VIII), визначивши, що після завершення позасудового врегулювання спору та звернення стягнення на майно, передане в іпотеку, будь-які наступні вимоги іпотекодержателя щодо виконання боржником основного зобов'язання є недійсними й підстав для звернення стягнення на інше майно, що перебуває в іпотеці, або стягнення коштів із боржника немає.

Частина четверта статті 36 Закону України «Про іпотеку» (у редакції, чинній до введення в дію Закону № 2478-VIII) вказує на недійсність будь-яких наступних вимог іпотекодержателя щодо виконання саме боржником основного зобов'язання після завершення позасудового врегулювання шляхом звернення стягнення на іпотечне майно, передане в іпотеку саме боржником, за відсутності інших забезпечувальних договорів

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 до Публічного акціонерного товариства «Банк «Фінанси та кредит» про визнання зобов'язання припиненим за касаційною скаргою Товариства з обмеженою відповідальністю «Фінансова компанія «Гефест» на постанову Київського апеляційного суду від 04 червня 2020 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

06 травня 2008 року між ОСОБА_1 та ВАТ «Банк «Фінанси та кредит», яке змінило назву на ПАТ «Банк «Фінанси та кредит», було укладено кредитний договір з подальшими змінами та доповненнями, за яким ОСОБА_1 отримав кредит у розмірі 33 000,00 доларів США під 12,4 % річних з кінцевим строком повернення до 05 травня 2023 року.

З метою забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором 06 травня 2008 року між сторонами було укладено договір іпотеки, предметом якого була земельна ділянка площею 0,2194 га для будівництва та обслуговування жилого будинку.

20 вересня 2017 року ПАТ «Банк «Фінанси та кредит» направило позивачу вимогу про усунення порушень умов кредитного договору, у якій зазначалося, що у випадку її невиконання банком буде звернено стягнення на предмет іпотеки на підставі відповідного застереження в іпотечному договорі.

15 грудня 2017 року «Банк «Фінанси та кредит» зареєстрував за собою право власності на зазначену земельну ділянку, тобто скористався правом позасудового

врегулювання спору шляхом звернення стягнення на земельну ділянку як іпотечне майно.

Посилаючись на зазначене, ОСОБА_1 просив суд визнати припиненим зобов'язання за кредитним договором.

ОЦІНКА СУДУ

Колегія суддів Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, направляючи справу на розгляд Великої Палати, зокрема зазначала про необхідність вирішити виключну правову проблему щодо застосування частини четвертої статті 36 Закону України «Про іпотеку» (у редакції, чинній до введення в дію Закону № 2478-VIII).

Так, у постановах від 13 лютого 2019 року у справі № 759/6703/16-ц (провадження № 61-22462св18) та від 20 листопада 2019 року у справі № 295/795/19 (провадження № 61-12137св19) Верховний Суд у складі різних колегій суддів Касаційного цивільного суду зазначив, що згідно із частиною четвертою статті 36 Закону України «Про іпотеку» (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) після завершення позасудового врегулювання спору та звернення стягнення на майно, передане в іпотеку, будь-які наступні вимоги іпотекодержателя щодо виконання боржником основного зобов'язання є недійсними і підстав для звернення стягнення на інше майно, що знаходиться в іпотеці, або стягнення коштів з боржника немає.

Відповідно до частини четвертої статті 36 Закону України «Про іпотеку» (у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин) після завершення позасудового врегулювання будь-які наступні вимоги іпотекодержателя щодо виконання боржником основного зобов'язання є недійсними.

Норма права, яка міститься в зазначеній частині Закону, передбачає недійсність вимог іпотекодержателя, які можуть виникнути до боржника після будь-якого позасудового врегулювання, зокрема після звернення стягнення на предмет іпотеки, а отже, має обмежувальний характер регулювання, тому не може тлумачитися розширено.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що, допускаючи можливість задоволення вимог іпотекодержателя шляхом набуття права власності на предмет іпотеки, законодавець тим встановлює правило про те, що після завершення позасудового врегулювання, зокрема стягнення на предмет іпотеки, переданий боржником, будь-які наступні вимоги іпотекодержателя щодо виконання боржником основного зобов'язання є недійсними.

Позасудове звернення стягнення на предмет іпотеки вважається таким, що погашає всі вимоги кредитора до боржника, незалежно від того, чи перевищує вартість предмета іпотеки розмір вимог кредитора.

До такого висновку слід дійти з огляду на правову природу забезпечувальних заходів, спрямованість їх на повне забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором та добросовісність поведінки сторін кредитного договору. Велика Палата Верховного Суду вважає, що саме на кредитора законодавством покладено контроль за тим, щоб заборгованість за кредитним договором

не перевищувала забезпечувальні заходи, і саме для цього законодавець передбачив спрощені процедури звернення стягнення на заставне майно та солідарну відповідальність поручителя з боржником. Незастосування цих заходів своєчасно тягне для кредитора негативні наслідки недобросовісності своїх дій.

Водночас частина третя статті 6 ЦК України дозволяє сторонам у договорі відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд, крім випадків, якщо відступ від положень закону в цих актах прямо це заборонено, а також у разі, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства випливає з їх змісту або із суті відносин між сторонами.

Частина четверта статті 591 ЦК України додатково вказує, що якщо сума, одержана від реалізації предмета застави, не покриває вимоги заставодержателя, він має право отримати суму, якої не вистачає, з іншого майна боржника в порядку черговості відповідно до статті 112 ЦК України, якщо інше не встановлено договором або законом. Отже, керуючись принципом свободи договору, сторони можуть відступити від положень як статті 36 Закону України «Про іпотеку», так і загальних положень ЦК України щодо реалізації предмета іпотеки.

Якщо такого відступу від положень цивільного законодавства не було здійснено за договором, кредитор не може вимагати виконання боржником основного зобов'язання після звернення стягнення та стягувати різницю між сумою зобов'язання та вартістю предмета іпотеки.

Разом з тим відповідно до частини першої статті 528 ЦК України виконання обов'язку може бути покладено боржником на іншу особу, якщо з умов договору, вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства або суті зобов'язання не випливає обов'язок боржника виконати зобов'язання особисто. У цьому разі кредитор зобов'язаний прийняти виконання, запропоноване за боржника іншою особою, а інша особа повинна виконати це зобов'язання на вимогу кредитора.

Аналіз норм ЦК України дозволяє дійти до висновку, що законодавець розрізняв наслідки досудового врегулювання шляхом звернення стягнення на підставі іпотечного договору, стороною якого є боржник, та інших забезпечувальних договорів, стороною яких є інша особа.

З огляду на зазначене Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновками Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, викладеними в постановках від 13 лютого 2019 року у справі № 759/6703/16-ц (провадження № 61-22462св18) та від 20 листопада 2019 року у справі № 295/795/19 (провадження № 61-12137св19), про те, що в разі завершення такого позасудового врегулювання, тобто звернення стягнення на предмет іпотеки у способи, визначені статтею 37 Закону України «Про іпотеку», зобов'язання припиняється, оскільки за положеннями цього Закону всі наступні вимоги є недійсними.

При цьому Велика Палата Верховного Суду наголошує, що частина четверта статті 36 Закону України «Про іпотеку» (у відповідній редакції) вказує на недійсність будь-яких наступних вимог іпотекодержателя щодо виконання саме

боржником основного зобов'язання після завершення позасудового врегулювання шляхом звернення стягнення на іпотечне майно, передане в іпотеку саме боржником, за відсутності інших забезпечувальних договорів.

На підставі застереження про задоволення вимог банку як іпотекодержателя, що міститься в іпотечному договорі, ПАТ «Банк «Фінанси та кредит» 15 грудня 2017 року зареєструвало за собою право власності на предмет іпотеки – земельну ділянку площею 0,2194 га для будівництва та обслуговування жилого будинку, вартість якої на час укладення іпотечного договору становила 353 970,00 грн.

Іпотекодержатель сам обрав такий спосіб захисту, як звернення стягнення на предмет іпотеки шляхом позасудового врегулювання, на підставі застереження про задоволення його вимог як іпотекодержателя, що міститься в іпотечному договорі, і зареєстрував за собою право власності на предмет іпотеки – земельну ділянку.

У цій справі судами встановлено, що кредитний договір забезпечений лише одним видом забезпечення – іпотекою, а тому кредитор і боржник повинні та мали право розраховувати, що заборгованість у випадку неповернення її боржником повинна та могла бути погашена в досудовому порядку саме за рахунок іпотечного майна, а тому кредитор повинен був діяти таким чином, щоб заборгованість була погашена за рахунок іпотечного майна в повному обсязі.

Діючи добросовісно та обачливо, відповідач у цій справі повинен був застосувати заходи досудового врегулювання та звернення стягнення на предмет іпотеки таким чином, щоб вартість предмета іпотеки повністю або в більшій частині погасила заборгованість за кредитним договором, розуміючи, що наступні будь-які вимоги в цих правовідносинах будуть неможливі. Неможливість наступних вимог кредитора до боржника за змістом норми закону, чинної на той момент, і таких фактичних обставин, які встановлено в цій справі, свідчить про припинення зобов'язання боржника у кредитних правовідносинах виконанням. У зазначеному випадку неможливість пред'явлення наступних вимог у будь-якому обсязі до боржника свідчить про неможливість подальших правовідносин між кредитором та боржником, а тому слід дійти висновку, що зобов'язання боржника у таких кредитних правовідносинах припиняється.

Отже, за встановлених у цій справі обставин позивач мав право заявити позов про припинення зобов'язання за кредитним договором у зв'язку з його виконанням (зверненням стягнення на предмет іпотеки). Такий спосіб захисту є належним і за своєю суттю є позовом про визнання відсутнього права.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 22 лютого 2022 року у справі № 761/36873/18 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104728577>.

ВП ВС відступила від правового висновку КЦС ВС щодо можливості встановлення у кредитному договорі комісії за обслуговування кредиту, визначивши, що умова договору про споживчий кредит, укладеного після набуття чинності Законом України «Про споживче кредитування» (10 червня 2017 року), щодо оплатності

інформації про стан кредитної заборгованості, яку споживач вимагає один раз на місяць, є нікчемною відповідно до частин першої та другої статті 11, частини п'ятої статті 12 Закону України «Про споживче кредитування».

Якщо сторона правочину вважає його нікчемним, то вона за загальним правилом може звернутися до суду не з вимогою про визнання нікчемного правочину недійсним, а за застосуванням наслідків виконання недійсного правочину (наприклад, з вимогою про повернення одержаного на виконання такого правочину), обґрунтовуючи свої вимоги нікчемністю правочину

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 до Публічного акціонерного товариства «Ідея Банк» про визнання недійсним кредитного договору за касаційною скаргою ОСОБА_1 на рішення Біляївського районного суду Одеської області від 02 грудня 2019 року та постанову Одеського апеляційного суду від 22 грудня 2020 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

19 червня 2018 року між ПАТ «Ідея Банк» та ОСОБА_1 укладено кредитний договір про надання коштів в сумі 51568,00 грн на поточні потреби.

Відповідно до пункту 3.2.4. кредитного договору позичальник має право не частіше одного разу на місяць вимагати у банку безоплатного надання інформації про поточний розмір його заборгованості, розмір суми кредиту, повернутої банку, виписку з рахунків щодо погашення заборгованості та іншої інформації, яка повинна надаватися позичальнику за законом.

Пунктом 1.4 кредитного договору позичальнику встановлено плату за обслуговування кредиту, що включає в себе плату за: надання інформації по рахункам позичальника з використанням телефонних каналів зв'язку <...>; надання інформації по рахунку позичальника із використанням засобів електронного зв'язку шляхом направлення інформації про стан рахунку на адресу електронної пошти позичальника; опрацювання запитів позичальника, що направлені банку позичальником із використанням різних каналів зв'язку тощо.

ОСОБА_1 просила визнати недійсним кредитний договір від 19 червня 2018 року 5, укладений між нею та ПАТ «Ідея Банк», застосувати наслідки, передбачені статтею 216 ЦК України. Позивач вважає, зокрема, що відповідачем в частині другій пункту 1.4 договору встановлено обов'язок позичальника сплатити комісію за обслуговування кредитної заборгованості щомісячно в терміни та в розмірах, визначених згідно графіку щомісячних платежів за кредитним договором, але вказаний пункт договору порушує статті 11, 18, 19 Закону України «Про захист прав споживачів» та є грубим порушенням чинного законодавства.

ОЦІНКА СУДУ

10 червня 2017 року набув чинності Закон України «Про споживче кредитування», у зв'язку з чим у Законі України «Про захист прав споживачів» текст статті 11 викладено в такій редакції: «Цей Закон застосовується до відносин

споживчого кредитування у частині, що не суперечить Закону України «Про споживче кредитування».

Положення частин першої, другої, п'ятої статті 18 Закону України «Про захист прав споживачів» з набуттям чинності Закону України «Про споживче кредитування» залишилися незмінними, проте, враховуючи ультраактивну форму дії Закону України «Про захист прав споживачів», визначені ним наслідки включення до договору споживчого кредиту умови, якою встановлено плату за надання інформації щодо кредиту, підлягають перевірці на відповідність змісту положень Закону України «Про споживче кредитування».

Відповідно до частини другої статті 8 Закону України «Про споживче кредитування» до загальних витрат за споживчим кредитом включаються, зокрема, комісії кредитодавця, пов'язані з наданням, обслуговуванням і поверненням кредиту, у тому числі комісії за обслуговування кредитної заборгованості, розрахунково-касове обслуговування, юридичне оформлення тощо.

Таким чином, Законом України «Про споживче кредитування» безпосередньо передбачено право банку встановлювати у кредитному договорі комісію за обслуговування кредиту.

У кредитних відносинах економічною метою кредитодавця є повернення суми кредиту та одержання процентів за користування кредитом. Кредитодавець заінтересований у своєчасному виконанні позичальником обов'язків за кредитним договором, для чого позичальник має бути поінформований про строки і суми належних платежів.

Закон України «Про споживче кредитування» розмежовує оплатність та безоплатність надання інформації про кредит залежно від періодичності звернення споживача із запитом щодо надання такої інформації.

Відповідно до частин першої та другої статті 11 Закону України «Про споживче кредитування» після укладення договору про споживчий кредит кредитодавець на вимогу споживача, але не частіше одного разу на місяць, у порядку та на умовах, передбачених договором про споживчий кредит, безоплатно повідомляє йому інформацію про поточний розмір його заборгованості, розмір суми кредиту, повернутої кредитодавцю, надає виписку з рахунку/рахунків (за їх наявності) щодо погашення заборгованості, зокрема інформацію про платежі за цим договором, які сплачені, які належить сплатити, дати сплати або періоди у часі та умови сплати таких сум (за можливості зазначення таких умов у виписці), а також іншу інформацію, надання якої передбачено цим Законом, іншими актами законодавства, а також договором про споживчий кредит.

Відповідно до частини п'ятої статті 12 Закону України «Про споживче кредитування» умови договору про споживчий кредит, які обмежують права споживача порівняно з правами, встановленими цим Законом, є нікчемними.

З урахуванням викладеного, комісія за обслуговування кредитної заборгованості може включати плату за надання інформації про стан кредиту, яку споживач вимагає частіше одного разу на місяць. Умова договору про споживчий

кредит, укладеного після набуття чинності Законом України «Про споживче кредитування» (10 червня 2017 року), щодо оплатності інформації про стан кредитної заборгованості, яку споживач вимагає один раз на місяць, є нікчемною відповідно до частин першої та другої статті 11, частини п'ятої статті 12 Закону України «Про споживче кредитування».

У постановах від 01 квітня 2020 року у справі № 583/3343/19 та від 15 березня 2021 року у справі № 361/392/20 Верховний Суд дійшов висновку про визнання недійсною умови кредитного договору, якою встановлено плату за надання інформації щодо кредиту на підставі положень частин першої-п'ятої статті 18 Закону України «Про захист прав споживачів».

Велика Палата Верховного Суду відступає від висновків, викладених у постанові Верховного Суду від 01 квітня 2020 року у справі № 583/3343/19 й постанові Верховного Суду від 15 березня 2021 року в справі № 361/392/20, та зазначає, що умова договору про споживчий кредит, укладеного після набуття чинності Законом України «Про споживче кредитування» (10 червня 2017 року), щодо оплатності інформації про стан кредитної заборгованості, яку споживач вимагає один раз на місяць, є нікчемною відповідно до частин першої та другої статті 11, частини п'ятої статті 12 Закону України «Про споживче кредитування».

Щодо наслідків включення до договору споживчого кредиту умови, якою встановлено плату за надання інформації, що за законом повинна надаватися безоплатно, має застосовуватися той нормативно-правовий акт, який набув чинності на момент виникнення спірних правовідносин та в цій частині відміння дію попереднього нормативно-правового акта, тобто застосуванню підлягає Закон України «Про споживче кредитування».

Пунктом 1.4 кредитного договору ОСОБА_1 встановлено плату за надання інформації щодо кредиту без уточнення систематичності запиту такої інформації споживачем.

При цьому одночасно пунктом 3.2.4. кредитного договору визначено, що позичальник має право не частіше одного разу на місяць вимагати у банку безоплатного надання інформації про поточний розмір його заборгованості, розмір суми кредиту, повернутої банку, виписку з рахунків щодо погашення заборгованості та іншої інформації, яка повинна надаватися позичальнику за законом.

Зміст пункту 3.2.4. кредитного договору контекстуально дублює положення пункту 1.4 кредитного договору в розрізі послуг щодо надання інформації за кредитом (розмір заборгованості, розмір суми кредиту, повернутої банку, виписку з рахунків щодо погашення заборгованості, тощо), але в пункті 3.2.4. кредитного договору безоплатно, а в пункті 1.4 кредитного договору – з оплатою наданих послуг.

Фактично на вимогу споживача не частіше одного разу на місяць послуги з надання інформації по рахункам позичальника з використанням телефонних каналів зв'язку <...>; надання інформації по рахунку позичальника із використанням засобів електронного зв'язку шляхом направлення інформації про стан рахунку

на адресу електронної пошти позичальника; опрацювання запитів позичальника, що направлені банку позичальником із використанням різних каналів зв'язку тощо, мають оплатний характер, що суперечить як змісту пункту 3.2.4. кредитного договору, так і вимогам частин першої та другої статті 11 Закону України «Про споживче кредитування».

Враховуючи те, що позивачу встановлено щомісячну плату за послуги банку, які за законом повинні надаватись безоплатно, Велика Палата дійшла висновку про те, що положення пунктів 1.4 та 6 кредитного договору, укладеного між ОСОБА_1 та АТ «Ідея Банк», щодо обов'язку позичальника сплачувати плату за обслуговування кредиту щомісячно в терміни та у розмірах, визначених графіком щомісячних платежів за кредитним договором, є нікчемними.

ОСОБА_1 просила визнати недійсним кредитний договір, укладений між нею та ПАТ «Ідея Банк».

Велика Палата Верховного Суду зазначає, що якщо сторона правочину вважає його нікчемним, то така сторона за загальним правилом може звернутися до суду не з вимогою про визнання нікчемного правочину недійсним, а за застосуванням наслідків виконання недійсного правочину (наприклад, з вимогою про повернення одержаного на виконання такого правочину), обґрунтовуючи свої вимоги нікчемністю правочину. Якщо ж інша сторона звернулася до суду з вимогою про виконання зобов'язання з правочину в натурі, то відповідач вправі не звертатись з вимогою про визнання нікчемного правочину недійсним (зустрічною чи окремою), а заперечувати проти позову, посиляючись на нікчемність правочину. Суд повинен розглянути такі вимоги і заперечення й вирішити спір по суті; якщо суд дійде висновку про нікчемність правочину, то суд зазначає цей висновок у мотивувальній частині судового рішення в якості обґрунтування свого висновку по суті спору, який відображається у резолютивній частині судового рішення.

Таким чином, позовні вимоги про визнання недійсними положень пунктів 1.4 та 6 кредитного договору не підлягають задоволенню саме у зв'язку із обранням неналежного способу захисту порушеного права.

З огляду на встановлені у справі обставини, а також сформульовані у цій постанові висновки щодо нікчемності пунктів 1.4 та 6 кредитного договору, Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне у порядку застосування наслідків виконання нікчемного правочину зобов'язати ПАТ «Ідея Банк» здійснити перерахунок заборгованості ОСОБА_1 за кредитним договором від 19 червня 2018 року з огляду на нікчемність пунктів 1.4 та 6 цього договору, що забезпечує захист інтересу позивача у правовій визначеності.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 13 липня 2022 року у справі № 496/3134/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105423479>.

ВП ВС відступила від власного правового висновку та правового висновку КЦС ВС і ВСУ щодо юрисдикції суду у спорах щодо оскарження особами з-поміж військовослужбовців рішень, дій чи бездіяльності відомчих житлових (житлово-

побутових, з контролю за розподілом житла) комісій, визначивши, що такі спори пов'язані з проходженням військової служби як різновиду публічної служби, а тому підлягають розгляду в порядку адміністративного судочинства

Велика Палата Верховного Суду справу за позовом ОСОБА_1 (далі – позивач) до Військової частини (далі – відповідач, військова частина) про визнання неправомірними дій (бездіяльності), зобов'язання вчинити дії та стягнення моральної шкоди за касаційною скаргою позивача на ухвалу Васильківського міськрайонного суду Київської області від 7 червня 2021 року та постанову Київського апеляційного суду від 15 листопада 2021 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5 лютого 2018 року позивач звернувся до відповідача з рапортом про зарахування на квартирний облік його з сім'єю у складі 1 особи (дружини) і включення у списки на першочергове отримання жилого приміщення як учасника бойових дій. Цей первинний рапорт житлова комісія належно не розглянула через те, що 3 березня 2018 року позивача звільнили з військової служби.

6 лютого 2019 року на підставі рішення суду за наказом командира військової частини позивача поновили на військовій службі.

6 травня 2019 року позивач звернувся до житлової комісії з рапортом, у якому просив повторно розглянути його первинний рапорт від 5 лютого 2018 року.

20 травня 2019 року житлова комісія згідно з протоколом її засідання № 5 через те, що позивач не надав необхідні документи, відмовила йому у внесенні до списків військовослужбовців та членів їх сімей, які потребують поліпшення житлових умов шляхом забезпечення службовими житловими приміщеннями.

9 серпня 2019 року на виконання рішення житлової комісії від 20 травня 2019 року позивач подав новий рапорт, у якому просив надати йому службове житлове приміщення (службову житлову площу) у м. Чернігові з сім'єю у складі 1 особи (дружини). Проте відповідач в усній формі повідомив, що спір слід вирішувати у судовому порядку.

Позивач просив визнати неправомірним діяння житлової комісії військової частини, яка не зарахувала його як військовослужбовця на квартирний облік, зобов'язати розглянути первинний рапорт про зарахування позивача на цей облік і стягнути відшкодування завданої моральної шкоди.

На думку позивача, позов треба розглядати за правилами цивільного судочинства з огляду на висновки Чернігівського окружного адміністративного суду, викладені в ухвалі від 4 квітня 2018 року у справі № 825/1347/18.

Суди попередніх інстанцій відмовили у відкритті провадження у справ з огляду на те, що спір треба розглядати за правилами адміністративного судочинства.

ОЦІНКА СУДУ

У зв'язку з особливим характером військової служби, яка пов'язана із захистом Вітчизни, військовослужбовцям надаються визначені законом пільги,

гарантії та компенсації (абзац другий частини другої статті 1-2 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»).

Держава забезпечує військовослужбовців жилими приміщеннями або за їх бажанням грошовою компенсацією за належне їм для отримання жиле приміщення на підставах, у межах норм і відповідно до вимог, встановлених Житловим кодексом Української РСР, іншими законами, в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України (абзац перший пункту 1 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»).

Забезпечення жилими приміщеннями здійснюється шляхом: надання службових жилих приміщень військовослужбовцям; надання для постійного проживання один раз протягом усього часу проходження військової служби жилого приміщення новозбудованого, виключеного з числа службового, вивільненого або придбаного у фізичних чи юридичних осіб військовослужбовцям та особам, звільненим з військової служби, які перебувають на квартирному обліку за останнім місцем проходження військової служби; <...> (пункт 1.3 затвердженої Наказом № 737 Інструкції, яка на час звернення позивача з рапортом від 5 лютого 2018 року діяла у редакції від 17 червня 2016 року).

Військовослужбовці зараховуються на квартирний облік згідно з рішенням житлової комісії військової частини, яке оформлюється у формі протоколу засідання житлової комісії, який підписується представником житлової комісії і затверджується командиром військової частини. Підпис командира завіряється гербовою печаткою військової частини (абзац шістнадцятий пункту 2.5 тієї ж Інструкції).

Після поновлення позивача на військовій службі на час його звернення до відповідача з новим рапортом питання забезпечення жилими приміщеннями військовослужбовців ЗС України (крім військовослужбовців строкової служби), а також осіб, звільнених в запас або відставку, що залишилися перебувати після звільнення з військової служби на обліку осіб, які потребують поліпшення житлових умов шляхом надання жилих приміщень для постійного проживання, та членів їх сімей, у тому числі членів сімей військовослужбовців, які загинули (померли), зникли безвісти під час проходження військової служби, що перебувають на обліку осіб, які потребують поліпшення житлових умов, регулювала Інструкція, затверджена Наказом № 380, що діяв у редакції від 31 липня 2018 року.

З аналізу вбачається, у спірних правовідносинах, як за Інструкцією, затвердженою Наказом № 737, так і за Інструкцією, затвердженою Наказом № 380, відповідач наділений повноваженнями приймати рішення, що впливають на можливість реалізації позивачем соціальних гарантій забезпечення жилими приміщеннями в силу його особливого статусу, визначеного Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», тобто внаслідок проходження ним публічної служби, різновидом якої є служба військова.

Отже, військова служба є різновидом служби публічної. Тому спори з приводу проходження військової служби, зокрема з приводу соціального захисту

військовослужбовців (включно зі спорами з військовими частинами щодо реалізації гарантій забезпечення військовослужбовців житловими приміщеннями), належать до юрисдикції адміністративних судів.

Позивач, мотивуючи позов приписами Конституції України, Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» і Інструкції, затвердженої Наказом № 737, оскаржив діяння відповідача, житлова комісія якого не зарахувала позивача на квартирний облік як військовослужбовця. Соціальна гарантія, якої, як він вважав, його протиправно позбавили, передбачена для осіб, котрі проходять військову, тобто публічну службу. Інакше кажучи, право, яке позивач вважає порушеним, він набув саме у зв'язку з проходженням військової служби. Тому спір військовослужбовця з військовою частиною щодо реалізації цього права слід розглядати за правилами тієї юрисдикції, яка вирішує спори, з приводу проходження публічної служби (аналогічно, як і спори, пов'язані з реалізацією інших соціальних гарантій (пільг), визначених для військовослужбовців). З урахуванням наведеного Велика Палата Верховного Суду вважає, що спір позивача з відповідачем є публічно-правовим і належить до юрисдикції адміністративного суду.

Позивач просив відшкодувати йому моральну шкоду, завдану протиправними діяннями (діями, бездіяльністю) військової частини, які він оскаржив у тому ж провадженні. Тому, оскільки цю вимогу він заявив разом із вимогою вирішити публічно-правовий спір, Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновком судів першої й апеляційної інстанцій про те, що всі вимоги позивача належать до юрисдикції адміністративного суду.

Для забезпечення єдності судової практики щодо визначення юрисдикції суду з розгляду спорів з приводу проходження військової служби, а саме щодо оскарження особами з числа військовослужбовців рішень, дій чи бездіяльності відомчих житлових (житлово-побутових, з контролю за розподілом житла) комісій Велика Палата Верховного Суду відступає від висновку щодо розгляду таких спорів за правилами цивільного судочинства, викладеного у її постановках від 6 червня 2018 року у справі № 752/5881/15-ц, від 29 серпня 2018 року у справі № 488/1176/14-а, від 20 вересня 2018 року у справі № 815/2551/15, від 23 січня 2019 року у справі № 806/5217/15, від 4 вересня 2019 року у справі № 826/17556/16, у постановках Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 10 березня 2021 року у справі № 127/15109/18 і від 24 вересня 2021 року у справі № 748/303/20, а також у постановках Верховного Суду України від 16 грудня 2015 року у справі № 6-2139цс15 і від 2 березня 2016 року у справі № 6-14цс16а.

Спори щодо оскарження особами з числа військовослужбовців рішень, дій чи бездіяльності відомчих житлових (житлово-побутових, з контролю за розподілом житла) комісій є спорами з приводу проходження позивачами військової служби як різновиду служби публічної. Саме у зв'язку з останньою держава передбачила відповідні соціальні гарантії, а також порядок їх реалізації. Отже, такі спори належать до юрисдикції адміністративних судів.

У позовній заяві позивач вказав, що його вимоги треба розглядати за правилами цивільного судочинства з огляду на висновки Чернігівського окружного адміністративного суду, викладені в ухвалі від 4 квітня 2018 року у справі № 825/1347/18.

4 квітня 2018 року Чернігівський окружний адміністративний суд постановив ухвалу, залишену без змін Київським апеляційним адміністративним судом, про закриття провадження у справі № 825/1347/18 за адміністративним позовом позивача до військової частини в особі командира та голови житлової комісії про визнання протиправними рішення, дій, бездіяльності військової частини, яка не вирішила питання про зарахування позивача на квартирний облік, і про зобов'язання військової частини зарахувати його на цей облік на підставі наданих ним документів згідно з пунктом 2.10 Інструкції, затвердженої Наказом № 737. Суд першої інстанції вважав, що спори про взяття на облік усіх громадян, які потребують поліпшення житлових умов, треба розглядати за правилами цивільного судочинства.

Отже, з огляду на припис частини другої статті 239 КАС України після закриття провадження у цивільній справі № 362/643/21 позивач не матиме доступу до адміністративного суду з основною вимогою, яку він раніше заявляв за правилами адміністративного судочинства у справі № 825/1347/18 і з подібною до якої надалі звернувся до загального суду за правилами цивільного судочинства у справі № 362/643/21.

Велика Палата Верховного Суду погодилася з висновком судів першої й апеляційної інстанцій про юрисдикцію адміністративного суду щодо заявлених позовних вимог. Але ці суди не звернули увагу на виникнення внаслідок закриття провадження у цивільній справі юрисдикційного конфлікту, який формально унеможлиблює доступ позивача до адміністративного суду. Тому розгляд цього спору слід продовжити за правилами цивільного судочинства.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 8 червня 2022 року у справі № 362/643/21 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105301901>.

ВП ВС відступила від правового висновку КГС ВС щодо процесуального правонаступництва нового кредитора за договором іпотеки у спорі про визнання недійсним укладеного первісним кредитором договору про розірвання того ж договору іпотеки, визначивши, що якщо до моменту відступлення права вимоги за договором іпотеки новому кредитору сторони цей договір розірвали, а потім виник спір щодо дійсності правочину про таке розірвання, то факт укладення оспорюваного договору про розірвання договору іпотеки до моменту відступлення права вимоги за цим договором іпотеки не є перешкодою для процесуального правонаступництва кредитора

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу ОСОБА_1 (далі – відповідачка) на постанову Київського апеляційного суду від 24 березня 2021 року у справі за позовом Публічного акціонерного товариства «Європейський газовий

банк» (далі – позивач) до відповідачки за участю третіх осіб, які не заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, – Товариства з обмеженою відповідальністю «Ювеста Девелопмент» (далі – ТзОВ «Ювеста Девелопмент»), Приватного підприємства «Л-Джастіс» (далі – ПП «Л-Джастіс»), Товариства з обмеженою відповідальністю «Фінансова компанія «Інвестохіллс Веста» (далі – ТзОВ «ФК Інвестохіллс Веста») про визнання недійсним договору про розірвання договору іпотеки за заявою ТзОВ «ФК Інвестохіллс Веста» про заміну сторони у справі правонаступником (далі – заява про заміну сторони у справі), і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

25 червня 2013 року позивач уклав із ПП «Л-Джастіс» кредитний договір, за умовами якого позивач відкрив позичальникові відновлювальну відкличну кредитну лінію із загальним лімітом 65 000 000,00 грн.

9 серпня 2013 року для забезпечення виконання умов кредитного договору позивач уклав договір іпотеки із відповідачкою як іпотекодавицею, яка за умовами цього договору передала в іпотеку позивачеві нерухоме майно.

25 лютого 2014 року позивач уклав із відповідачкою договір про розірвання договору іпотеки.

У квітні 2016 року позивач звернувся до суду з позовною заявою, у якій просив визнати недійсним договір про розірвання договору іпотеки.

Суди першої та апеляційної інстанції позов задовольнили, проте Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ постановив ухвалу, згідно з якою скасував рішення судів нижчих інстанцій та скерував справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

24 вересня 2019 року ТзОВ «ФК Інвестохіллс Веста» за результатами аукціону з продажу активів позивача уклало з останнім договір відступлення (купівлі-продажу) права вимоги, майнових прав та дебіторської заборгованості, зокрема за кредитним договором і за договором іпотеки.

У зв'язку із заміною кредитодавця за кредитним договором і іпотекодержателя за договором іпотеки ТзОВ «ФК Інвестохіллс Веста» подало до суду першої інстанції заяву про заміну сторони у справі про визнання недійсним договору про розірвання договору іпотеки.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції і задовольнив заяву ТзОВ «ФК Інвестохіллс Веста» про заміну сторони у справі, оскільки протилежне рішення призводило би до неможливості захисту законних прав та інтересів кредитора за договором іпотеки, дійсність розірвання якого за згодою сторін позивач поставив під сумнів.

Відповідачка у касаційній скарзі вказала, що суд апеляційної інстанції безпідставно змінив позивача на ТзОВ «ФК Інвестохіллс Веста», яке не набуло прав іпотекодержателя за договором іпотеки, бо останній сторони розірвали до моменту укладення договору про відступлення права вимоги.

ОЦІНКА СУДУ

Велика Палата Верховного Суду вважає ці доводи відповідачки необґрунтованими. Якщо до моменту відступлення права вимоги за договором іпотеки новому кредитору, сторони цей договір розірвали, а потім виник спір щодо дійсності правочину про таке розірвання, то факт укладення оспорюваного договору про розірвання договору іпотеки до моменту відступлення права вимоги за цим договором іпотеки не є перешкодою для процесуального правонаступництва кредитора.

Крім випадків, коли заміна кредитора не допускається (стаття 515 ЦК України), кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою особою, зокрема, внаслідок передання ним його прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги) (пункт 1 частини першої статті 512 ЦК України) чи правонаступництва (пункт 2 вказаної частини), яке за змістом тієї ж частини є універсальним). До нового кредитора переходять права первісного кредитора у зобов'язанні в обсязі і на умовах, що існували на момент переходу цих прав, якщо інше не встановлено договором або законом (стаття 514 ЦК України).

У разі смерті фізичної особи, припинення юридичної особи, заміни кредитора чи боржника у зобов'язанні, а також в інших випадках заміни особи у відносинах, щодо яких виник спір, суд залучає до участі у справі правонаступника відповідної сторони або третьої особи на будь-якій стадії судового процесу (частина перша статті 55 ЦПК України).

Для процесуального правонаступництва юридичної особи, яка є стороною чи третьою особою у судовому процесі, необхідне встановлення або правонаступника такої юридичної особи внаслідок її припинення шляхом реорганізації, або правонаступника окремих її прав чи обов'язків внаслідок заміни сторони у відповідному зобов'язанні. В обох випадках для встановлення процесуального правонаступництва юридичної особи суд має визначити підстави такого правонаступництва, а також обсяг прав та обов'язків, який перейшов до правонаступника у спірних правовідносинах (див. пункт 29 постанови Великої Палати Верховного Суду від 30 червня 2020 року у справі № 264/5957/17).

Велика Палата Верховного Суду бере до уваги, що у позивача з ПП «Л-Джастіс» є кредитне зобов'язання, належне виконання якого з боку позичальника забезпечила відповідачка, уклавши договір іпотеки. Суди попередніх інстанцій встановили, що кредитор за кредитним договором і за договором іпотеки був замінений іншою особою, – ТзОВ «ФК Інвестохіллс Веста» – на підставі договору відступлення права вимоги. Новий кредитор, окрім прав та обов'язків за умовами кредитного договору та договору іпотеки, набув право на їх захист у разі порушення, невизнання або оспорювання, зокрема у разі розірвання договору іпотеки, яке не відповідає закону.

Первісний кредитор звернувся до суду з позовом про визнання недійсним договору про розірвання договору іпотеки, відстоюючи власні права й інтереси іпотекодержателя у зобов'язанні за договором іпотеки. Інтерес іпотекодержателя полягав у тому, щоби, на його думку, незаконно розірваний договір іпотеки забезпечував повернення позичальником коштів за кредитним договором через

можливість звернення стягнення на предмет іпотеки у разі прострочення основного зобов'язання.

Замінивши первісного кредитора у вказаному матеріальному правовідношенні, ТзОВ «ФК Інвестохіллс Веста» набуло той самий інтерес щодо захисту вже своїх прав іпотекодержателя за договором іпотеки. Позбавлення такого нового кредитора права брати участь у розгляді справи у якості позивача, правонаступником якого він є у матеріальних правовідносинах щодо виконання зобов'язань за кредитним договором і за договором іпотеки, суперечить завданню та засадам цивільного судочинства.

З огляду на вказане Велика Палата Верховного Суду погоджується з доводом ТзОВ «ФК Інвестохіллс Веста» про те, що воно має право на участь у справі як позивач, і з висновком апеляційного суду, який задовольнив заяву про заміну сторони у справі. Вважає аргументи касаційної скарги відповідачки та пояснень ТзОВ «Ювеста Девелопмент» до цієї скарги необґрунтованими. Заперечення відповідачки проти дійсності отриманого ТзОВ «ФК Інвестохіллс Веста» права вимоги за договором іпотеки суд має оцінити під час розгляду суті спору. Такі заперечення не є перешкодою для вчинення процесуальних дій, необхідних для такого розгляду.

У постанові від 15 червня 2020 року у справі № 910/10006/19 Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду вказав, що Публічне акціонерне товариство «Європейський газовий банк», яке було стороною (іпотекодержателем) оспорюваного договору іпотеки під час його укладення, не вибуло з цивільно-правових і процесуальних відносин щодо визнання цього договору недійсним та не втратило прав учасника у справі щодо спору, пов'язаного з вчиненням зазначеного правочину. Оскільки на підставі договору відступлення права вимоги відбулася заміна кредитора у зобов'язальних правовідносинах, пов'язаних із виконанням зобов'язань за кредитним договором та за договором іпотеки, то зазначена заміна кредитора не стосується правовідносин у спорі щодо визнання договору іпотеки недійсним.

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що одним із прав сторони у матеріальних відносинах (зокрема за договором іпотеки) є право на судовий захист порушених, невизнаних або оспорюваних цивільних прав чи інтересів (у тому числі, якщо порушення відбувається внаслідок розірвання договору іпотеки за згодою сторін). Таке право сторона може реалізувати, зокрема, у цивільних процесуальних відносинах (зокрема за позовом про визнання недійсним договору про розірвання договору іпотеки).

Інакше кажучи, якщо первісний кредитор відчужив права вимоги за договорами новому кредитору, то він передав останньому і право на судовий захист відповідних прав вимоги, у тому числі тоді, якщо щодо цих прав є оспорюваний первісним кредитором правочин. Після відступлення цивільного права первісний кредитор не зберігає за собою право його судового захисту. З огляду на вказане Велика Палата Верховного Суду відступає від наведеного

вище висновку Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду, викладеного у постанові від 15 червня 2020 року у справі № 910/10006/19.

Велика Палата Верховного Суду вважає касаційну скаргу необґрунтованою, а тому постанову апеляційного суду слід залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 8 лютого 2022 року у справі № 761/13017/16-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reestr.court.gov.ua/Review/105248995>.

4. Справи, розглянуті з підстав необхідності визначення юрисдикції

4.1. Справи, які підлягають розгляду в порядку адміністративного судочинства

Позовні вимоги вкладника до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб про стягнення відповідно до частини другої статті 625 та статті 22 ЦК України відшкодування майнової і моральної шкоди за прострочення грошового зобов'язання з виплати гарантованого відшкодування за договором вкладу пов'язані з необхідністю дослідження бездіяльності Фонду, тому мають розглядатися в межах одного провадження за правилами адміністративного судочинства.

На правовідносини між Фондом гарантування вкладів фізичних осіб та вкладником щодо виплати гарантованого відшкодування вкладнику неплатоспроможного банку не поширюється дія Закону України «Про захист прав споживачів», а отже за прострочення грошового зобов'язання з виплати гарантованого відшкодування за договором вкладу пеня відповідно до частини п'ятої статті 10 цього Закону не нараховується.

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1 до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб про захист прав споживача фінансових послуг, стягнення коштів за касаційною скаргою ОСОБА_1 на рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 05 липня 2018 року та постанову Київського апеляційного суду від 24 квітня 2019 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

22 травня 2015 року між ОСОБА_1 і ПАТ «Банк Михайлівський» укладено договір вкладу. Після закінчення строку банк не повернув вклад разом із залишком нарахованих за ним відсотків у розмірі 200 066,99 грн на поточний рахунок вкладника.

23 травня 2016 року за заявою вкладника всю суму вкладу з нарахованими відсотками перераховано на інший поточний рахунок вкладника. У той же день частину цих коштів у розмірі 20 066,99 грн перераховано через касу банку на інший поточний (картковий) рахунок. У результаті цих операцій станом на кінець операційного дня 23 травня 2016 року на одному поточному рахунку залишок коштів становив 180 000 грн, а на іншому поточному рахунку – 20 066,99 грн.

23 травня 2016 року Правління НБУ прийняло постанову «Про віднесення ПАТ «Банк Михайлівський» до категорії неплатоспроможних». На підставі рішення НБУ від 12 липня 2016 року, рішення виконавчої дирекції Фонду від 12 липня 2016 року «Про початок процедури ліквідації ПАТ «Банк Михайлівський» з 13 липня 2016 року розпочато процедуру ліквідації ПАТ «Банк Михайлівський», а з 15 липня 2016 року Фонд розпочав виплати відшкодування всім вкладникам ПАТ «Банк Михайлівський».

Позивач неодноразово звертався до банку-агента щодо отримання передбаченого законом гарантованого відшкодування за вкладом, проте банк-агент протягом червня-серпня 2016 року відмовляв у виплаті відшкодування з мотивів відсутності відомостей про заявника в базі даних ПАТ «Банк Михайлівський» та Фонду.

12 серпня 2016 року позивач отримав лист Фонду від 09 серпня 2016 року про відмову у виплаті коштів. 01 вересня 2016 року він отримав лист ПАТ «Банк Михайлівський» з повідомленням, що виплати коштів з поточних рахунків, на яких обліковуються кошти в розмірі понад 200 000 грн, тимчасово обмежені з метою перевірки правочинів, вчинених банком протягом одного року до запровадження тимчасової адміністрації <...>.

14 вересня 2016 року позивач отримав через банк-агент – ПАТ «Альфа-банк» кошти в розмірі 180 000 грн. Одночасно ці кошти були зараховані на його вкладний ощадний рахунок у ПАТ «Альфа-банк». 07 листопада 2016 року він отримав залишок коштів у розмірі 20 000 грн, що обліковувалися на рахунку позивача в ПАТ «Банк Михайлівський».

Позивач вказав, що відповідачем порушено його право на своєчасне і належне отримання гарантованих законом виплат вкладів з поточних рахунків у ПАТ «Банк Михайлівський», чим завдано майнову та моральну шкоду, а тому просив стягнути з відповідача: три проценти річних та інфляційну складову; відшкодування упущеної вигоди; пеню за прострочення зобов'язання; відшкодування моральної шкоди.

ОЦІНКА СУДУ

Велика Палата Верховного Суду вже вирішувала питання предметної юрисдикції у подібних справах (постанови від 18 квітня 2018 року у справі № 813/921/16, від 23 травня 2018 року у справі № 820/3770/16, від 20 червня 2018 року у справах № 761/7978/15-ц, № 805/2090/17-а, № 820/3664/16, від 31 жовтня 2018 року у справі № 815/2229/16, від 28 листопада 2018 року у справі № 592/13020/17 та інші).

У вказаних судових рішеннях Велика Палата Верховного Суду зробила висновок, що правовідносини між Фондом і вкладниками, які претендують на отримання гарантованого відшкодування за рахунок коштів Фонду, зокрема і відносини щодо формування переліку осіб, які мають право на таке відшкодування, складаються без участі банку-боржника.

Тому спір стосовно права на відшкодування вкладів фізичних осіб за рахунок коштів Фонду в межах гарантованого державою відшкодування закладами

є публічно-правовим, має особливий характер і стосується виконання окремої владної функції Фонду, а саме організації виплат відшкодувань за вкладками.

Перевірка законності дій (бездіяльності) та рішень посадової особи Фонду щодо виконання покладених на неї владних управлінських функцій у сфері реалізації публічних інтересів держави є предметом перевірки судом саме в межах адміністративного процесу, відтак підстав для розгляду цієї справи в порядку цивільного судочинства не вбачається.

Позивач просив стягнути з Фонду в межах встановленого законом граничного розміру відшкодування кошти за вкладом, що включають: невикладені кошти за відповідним вкладом станом на день витребування цього вкладу, а також суми, передбачені статтею 625 ЦК України, за цей же період, тому спірні правовідносини між Фондом і вкладником мають управлінський характер.

Велика Палата Верховного Суду в постанові від 07 квітня 2020 року у справі № 910/4590/19 (провадження № 12-189гс19), аналізуючи правову природу правовідносин, які виникають на підставі положень статті 625 ЦК України зробила висновок про те, що зобов'язання зі сплати інфляційних втрат та трьох процентів річних є акцесорним, додатковим до основного, залежить від основного зобов'язання і поділяє його долю. Відповідно й вимога про їх сплату є додатковою до основної вимоги (пункт 43 постанови), а поєднання цих вимог в одній справі не є обов'язковим.

Відтак ураховуючи акцесорний характер визначених статтею 625 ЦК України зобов'язань, спори про відшкодування передбачених ними грошових сум, з огляду на їх похідний характер від основного спору, підлягають розгляду за правилами тієї юрисдикції, за правилами якої підлягає розгляду основний спір.

Щодо юрисдикції спору за вимогою про стягнення з Фонду відшкодування упущеної вигоди, визначеної статтею 22 ЦК України, та моральної шкоди, то Велика Палата Верховного Суду звернула увагу, що аналіз положень частини п'ятої статті 21 КАС України та частини першої статті 19 КАС України у їх поєднанні дозволяє висувати, що юрисдикція спору про стягнення моральної шкоди із суб'єкта владних повноважень визначається як за правовою природою правовідносин, зокрема публічно-правових, так і у зв'язку з тим, чи пред'явлено позов про стягнення моральної шкоди в одному провадженні з вимогою про вирішення публічно-правового спору.

У випадку пред'явлення позову про відшкодування шкоди, у тому числі моральної, в іншому судовому провадженні такий спір підлягає розгляду за правилами цивільної або господарської юрисдикції, за виключенням випадку, якщо можливість об'єднання спорів в одне провадження в адміністративній юрисдикції не втрачена. Такого висновку дійшла Велика Палата Верховного Суду в постанові від 09 лютого 2021 року у справі № 520/17342/18 (провадження № 14-158цс20).

У справі, що розглядається, позовні вимоги пов'язані з необхідністю визначення, чи є бездіяльність Фонду з виплати гарантованого відшкодування

відповідно до статей 26, 27 Закону № 4452-VI неправомірною, що має відбуватися за правилами адміністративного судочинства.

Оскільки вимоги про стягнення відповідно до частини другої статті 625 та статті 22 ЦК України відшкодування майнової та моральної шкоди пов'язані з необхідністю дослідження бездіяльності Фонду, то і мають розглядатися в межах одного провадження за правилами адміністративного судочинства.

Щодо застосування до спірних правовідносин положень частини п'ятої статті 10 Закону України від 12 травня 1991 року № 1023-XII «Про захист прав споживачів» (далі – Закон № 1023-XII), Велика Палата зазначила, що згідно із частиною першою статті 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» фінансовими послугами вважаються, зокрема: залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення; надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту та ін.

Отже, розміщення грошових коштів у вигляді вкладу (депозиту) та отримання процентів за вкладом, а також перерахування коштів з одного вкладного рахунку на інші вкладні рахунки та на карткові рахунки є фінансовими операціями, які здійснюються у разі укладення договору банківського вкладу і в сукупності становлять суть фінансової послуги, яка надається банком споживачу (вкладнику).

У Законі № 1023-XII не визначено вичерпного переліку відносин, на які він поширюється, але з урахуванням характеру правовідносин, які ним регулюються, та керуючись загальними принципами цивільного судочинства і наявності в цивільних правовідносинах «слабкої сторони», якою є фізична особа – споживач, можна зробити висновок, що цим Законом регулюються відносини, які виникають з договорів купівлі-продажу, майнового найму (оренди), надання комунальних послуг, прокату, перевезення, зберігання, доручення, комісії, фінансово-кредитних послуг тощо. І особливістю таких правовідносин є участь у них спеціального суб'єкта - споживача.

Відповідно до частини п'ятої статті 10 Закону № 1023-XII у разі коли виконавець не може виконати (прострочує виконання) роботу (надання послуги) згідно з договором, за кожний день (кожну годину, якщо тривалість виконання визначено у годинах) прострочення споживачеві сплачується пеня у розмірі трьох відсотків вартості роботи (послуги), якщо інше не передбачено законодавством. У разі коли вартість роботи (послуги) не визначено, виконавець сплачує споживачеві неустойку в розмірі трьох відсотків загальної вартості замовлення.

Тобто пеня, передбачена частиною п'ятою статті 10 Закону № 1023-XII, застосовується в разі порушення виконання договірною зобов'язання за фінансовою послугою на користь споживача.

У справі, що перебуває на розгляді Великої Палати Верховного Суду, спір виник між Фондом та вкладником з приводу виплати гарантованого відшкодування вкладнику неплатоспроможного банку за відсутності договірних правовідносин між Фондом та вкладником неплатоспроможного банку, оскільки в таких правовідносинах Фонд виконує управлінські функції щодо гарантованої виплати.

Тобто на вказані правовідносини не поширюється дія Закону № 1023-XII, а відтак пеня відповідно до частини п'ятої статті 10 Закону № 1023-XII не нараховується.

Оскільки суди першої та апеляційної інстанцій розглянули справу з порушенням правил юрисдикції, Велика Палата Верховного Суду вбачає наявність підстав для скасування судових рішень із закриттям провадження у справі.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 4 травня 2022 року у справі № 761/28949/17 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104728587>.

4.2. Справи, які підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства

Спир щодо оскарження рішення зборів власників земельних часток (паїв) колективного сільськогосподарського підприємства (КСП), яке припинило існування, щодо виділення земельних ділянок у натурі (на місцевості) із земель колективної власності колишнього КСП не є корпоративним, а тому підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства. Відповідачами в такому спорі є власники земельних часток (паїв) КСП.

Скасування рішення районної державної адміністрації, яким затверджено ухвалені рішення зборів власників земельних ділянок часток (паїв) КСП, без визнання недійсними самих рішень не є належним способом захисту прав

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом ОСОБА_1, ОСОБА_2 до Бердянської районної державної адміністрації Запорізької області про визнання недійсним протоколу загальних зборів та скасування розпорядження за касаційною скаргою ОСОБА_3 на рішення Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 12 листопада 2019 року та постанову Запорізького апеляційного суду від 01 квітня 2020 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Відповідно до протоколу № 1 зборів власників земельних часток (паїв) колишнього КСП «Україна» від 28 квітня 2017 року цими зборами було вирішено цілу низку питань щодо розпаювання сіножатей, пасовищ та багаторічних насаджень зі складу земель колишнього КСП «Україна».

19 грудня 2017 року головою Бердянської райдержадміністрації видано розпорядження № 552 «Про погодження проекту землеустрою щодо організації території земельних часток (паїв) колишнього КСП «Україна» (багаторічні насадження, сіножаті, пасовища)», а також рекомендовано затвердити цей проект на зборах власників земельних часток (паїв) колишнього КСП «Україна» та оформити відповідним протоколом.

15 березня 2018 року проведені збори власників сертифікатів земельних часток (паїв) колишнього КСП «Україна», результати чого оформлено протоколом № 2 (далі – Протокол № 2). На цих зборах було зареєстровано присутніми, включаючи спадкоємців та представників за довіреностями, 487 громадян (447

осіб згідно з Протоколом № 2), хоча загальна кількість власників земельних часток (паїв) колишнього КСП «Україна» складає 1 001 особу.

Протокол № 2 був затверджений розпорядженням голови Бердянської райдержадміністрації від 19 квітня 2018 року № 154 «Про затвердження протоколу зборів власників сертифікатів земельних часток (паїв) колишнього КСП «Україна», с. Миколаївка Берестівської сільської ради Бердянського району Запорізької області від 15 березня 2018 року № 2» (далі – Розпорядження № 154).

Позивачі вважають, що 15 березня 2018 року під час проведення зазначених зборів та прийняття рішення не було кворуму, оскільки 2/3 частини від загальної кількості власників земельних часток (паїв) колишнього КСП «Україна» села Миколаївка Берестівської сільської ради Бердянського району Запорізької області (1 001 особа) складає 667 осіб.

Позивачі просили скасувати Протокол № 2 та Розпорядження № 154.

Відмовляючи у задоволенні позову, суди попередніх інстанцій, зокрема вказали, що рішення власників земельних часток (паїв) було прийнято громадянами – власниками земельних часток (паїв), тому, на думку суду, саме вони повинні були бути залучені як відповідачі за першою вимогою (скасування протоколу зборів власників сертифікатів земельних часток (паїв) колишнього КСП «Україна»). За другою вимогою відповідачем, який порушив права позивачів, повинен був бути залучений голова Бердянської райдержадміністрації, Розпорядження № 154 якого позивачі просили скасувати.

ОЦІНКА СУДУ

Колективне сільськогосподарське підприємство (надалі для цілей формулювання змісту положень цього Закону – підприємство) є добровільним об'єднанням громадян у самостійне підприємство для спільного виробництва сільськогосподарської продукції та товарів і діє на засадах підприємництва та самоврядування. Підприємство є юридичною особою, має поточні та вкладні (депозитні) рахунки в установах банку та може мати печатки (згідно із статтею 1 Закону України від 14 лютого 1992 року № 2114-XII «Про колективне сільськогосподарське підприємство» (в редакції, чинній на момент виникнення відповідних правовідносин, далі – Закон про КСП).

Вищим органом самоврядування у підприємстві є загальні збори його членів або збори уповноважених (частина перша статті 23 Закону про КСП).

Загальні збори (збори уповноважених): приймають статут підприємства, вносять до нього зміни та доповнення; вирішують питання про обрання правління, його голови та ревізійної комісії підприємства; приймають рішення про реорганізацію і ліквідацію підприємства, про його участь в акціонерних товариствах, корпораціях, асоціаціях, концернах та інших об'єднаннях; вирішують інші важливі питання діяльності підприємства (частина друга статті 23 Закону про КСП).

Відповідно до правового висновку Великої Палати Верховного Суду, викладеного у її постановках від 13 листопада 2019 року у справі № 146/616/15-ц, від 28 січня 2020 року у справі № 924/641/17 та від 18 березня 2020 року у справі

№ 129/1033/13-ц, за способом утворення (заснування) та формування статутного капіталу колективне підприємство як різновид підприємства колективної власності (стаття 93 ГК України) є корпоративним. Учасники колективного підприємства незалежно від напрямку його діяльності є носіями корпоративних прав, а відносини між ними та цим підприємством щодо його створення, діяльності, управління або припинення діяльності є корпоративними (стаття 167 ГК України).

Велика Палата Верховного Суду не вбачає підстав для відступлення від зазначеного правового висновку та вважає, що КСП «Україна» було корпоративним підприємством з відповідними корпоративними правами щодо нього його учасників, реалізація яких, зокрема, передбачена статтею 23 Закону про КСП.

Рішення зборів власників земельних часток (паїв) колишнього КСП «Україна», закріплені у Протоколі № 2, не стосуються питань, передбачених частиною другою статті 23 Закону про КСП (повноваження загальних зборів діючого КСП), а тому нема підстав говорити про реалізацію на цих зборах їх учасниками корпоративних прав щодо цього КСП.

Відповідно до встановлених судами попередніх інстанцій та не спростованих й оспорюваних сторонами спору обставин справи КСП «Україна» на момент виникнення спірних правовідносин припинило свою діяльність та існування, не було реорганізоване у іншу юридичну особу або особи, поділене на інші юридичні особи, приєднане до іншої юридичної особи (осіб) або об'єднане з нею (ними). Рішення, закріплені Протоколом № 2, не є елементом ліквідації КСП в цьому випадку та не стосуються питань його діяльності. Рішення, закріплені у Протоколі № 2, є вирішенням питань реалізації прав відповідних власників земельних часток (паїв) на землю вже неіснуючого КСП, що є елементом вирішення правового режиму існування та оформлення майнових прав цих осіб на землю, яка перебувала у колективній власності членів цього КСП, як реалізації їх конституційного права на землю, передбаченого статтею 14 Конституції України, через спеціальну, встановлену законодавством процедуру.

Отже, зазначені збори власників земельних часток (паїв) колишнього КСП «Україна» не можна ототожнювати з вищим органом самоврядування КСП, передбаченим частиною першою статті 23 Закону про КСП, а відтак земельні питання, які вирішують збори власників земельних часток (паїв) КСП, яке припинило існування, щодо виділення земельних ділянок у натурі (на місцевості) із земель колективної власності колишнього КСП є реалізацією не корпоративних прав та відносин членів КСП, а майнового права на виділення частки відповідних земель у натурі (земельної ділянки або ділянок), а відтак не підлягають розгляду у порядку господарського судочинства.

Розподіл земельних ділянок між власниками земельних часток (паїв) у межах одного сільськогосподарського підприємства проводиться за згодою не менш як двох третин власників земельних часток (паїв), а за її відсутності – шляхом жеребкування (частина друга статті 9 Закону про виділення земельних ділянок).

Якщо Протоколом № 2 затверджується рішення більшості власників земельних часток (паїв) колишнього КСП «Україна», а частина з них не згодна із таким рішенням більшості, то виникає спір між цими власниками щодо реалізації майнових прав на землю колишнього КСП, а не спір з райдержадміністрацією, оскільки вона в межах зборів (Протоколу № 2) власних управлінських функцій щодо членів КСП не здійснювала, а лише виконувала функції організатора скликання зборів та фіксування їх результатів відповідно до прямих вказівок закону.

Бердянська райдержадміністрація або її посадові особи не можуть відповідати за рішення власників земельних часток (паїв) колишнього КСП «Україна» щодо реалізації їх майнових прав на землі цього КСП, які були передані його членам у колективну власність, оскільки Бердянська райдержадміністрація або її посадові особи організують збори цих осіб, а не вирішують відповідні питання за них. Розпорядження № 154 лише затверджує волевиявлення власників земельних часток (паїв), закріплене у Протоколі № 2, як елемент техніко-юридичного механізму реалізації прав на земельні частки (паї), передбачений Законом про виділення земельних ділянок та Порядком.

Рішення зборів власників земельних часток (паїв) колишнього КСП «Україна», закріплені у Протоколі № 2, затверджені Розпорядженням № 154, є юридичною підставою самої можливості звернення позивачів до Бердянської райдержадміністрації із заявами про виділення їм земельних ділянок у натурі (на місцевості). Скасування документа, яким затверджені прийняті рішення зборів, без визнання недійсними самих рішень не передбачене ЦК України як спосіб захисту цивільних прав. Однак суд першої інстанції дійшов правильного висновку, що визнання цих рішень зборів власників земельних часток (паїв) колишнього КСП недійсними може негативно вплинути на права інших учасників цих зборів, тому мав підстави для залучення третіх осіб у цій справі відповідно до частини третьої статті 53 ЦПК України.

Враховуючи зазначене, Велика Палата Верховного Суду не знайшла підстав для скасування оскаржуваних судових рішень.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 20 квітня 2022 року у справі № 310/10621/18 можна ознайомитися за посиланням: <https://reestr.court.gov.ua/Review/105301929>.

5. Окремі правові позиції Великої Палати Верховного Суду

У разі нездійснення страхової діяльності, позбавлення ліцензії та/або виключення страховика зі складу Моторного (транспортного) страхового бюро України страховик зобов'язаний виконати всі договірні зобов'язання з відшкодування шкоди за договорами обов'язкового страхування цивільної відповідальності, укладеними до цього.

МТСБУ має зобов'язання на відшкодування шкоди замість страховика лише в разі визнання його банкрутом та/або ліквідації як юридичної особи за умови недостатності коштів і майна страховика для здійснення страхових виплат

Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Будівельна компанія «Ольвія» до ОСОБА_1 про стягнення матеріальної шкоди, завданої внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, за касаційною скаргою ОСОБА_1 на заочне рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 15 березня 2017 року і постанову Дніпровського апеляційного суду від 19 червня 2019 року, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

11 травня 2016 року о 18 год 10 хв ОСОБА_1, керуючи транспортним засобом «Хюндай», скоїв зіткнення з транспортним засобом «Форд Транзит» під керуванням водія ОСОБА_2.

Постановою Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 01 червня 2016 року винним у вказаній ДТП визнано ОСОБА_1.

Згідно зі свідоцтвом про реєстрацію транспортного засобу власником автомобіля «Форд Транзит» є ТОВ «БК «Ольвія», цивільно-правова відповідальність якого застрахована ПрАТ «СК «Арсенал Страхування».

Цивільна відповідальність відповідача застрахована у Приватній акціонерній компанії «Страхова компанія «Україна» (далі – ПрАТ «СК «Україна»).

Згідно з висновком автотоварознавчого дослідження від 25 травня 2016 року вартість матеріальної шкоди, завданої власнику пошкодженого автомобіля ТОВ «БК «Ольвія» внаслідок ДТП, становить 45 502,29 грн.

12 травня 2016 року ТОВ «БК «Ольвія» повідомило телефоном про ДТП ПрАТ «СК «Україна», яке зафіксувало заяву та повідомило номер справи.

06 липня 2016 року позивач надіслав до ПрАТ «СК «Україна» документи, необхідні для виплати відшкодування, проте вони повернуті поштою за закінченням терміну зберігання. Позивач не отримав від страховика відповідача жодної страхової виплати.

Оскільки страхової виплати здійснено не було, ТОВ «БК «Ольвія» просило суд стягнути на його користь з відповідача зазначену матеріальну шкоду та судові витрати.

ОЦІНКА СУДУ

Направляючи справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду, колегія суддів Другої палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду зазначала, що проблемним регулюванням у цій справі є визначення відповідальності за шкоду особи у випадках: якщо страхова компанія фактично не здійснює страхову діяльність, або позбавлена членства в МТСБУ та/або ліцензії, або перебуває у стадії припинення, або визнана банкрутом та виключена з реєстру юридичних осіб.

Відповідно до пункту 49.1 статті 49 Закону України від 01 липня 2004 року № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» (далі – Закон № 1961-IV) обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності має право здійснювати страховик, який має ліцензію на здійснення даного виду страхування та є членом МТСБУ. У разі припинення страховиком членства в МТСБУ уповноважений орган зобов'язаний зупинити дію ліцензії.

Страховики можуть входити до складу МТСБУ як асоційовані та повні його члени, які мають лише право на укладення договорів міжнародного страхування (стаття 50 Закону № 1961-IV).

Пунктом 52.1 статті 52 передбачено, що членство страховика в МТСБУ припиняється в разі виключення такого страховика із членів МТСБУ або втрати цим страховиком статусу асоційованого члена МТСБУ.

Пунктом 52.2 статті 52 встановлено, що виключення страховика із членів МТСБУ та/або позбавлення статусу повного члена МТСБУ здійснюється рішенням загальних зборів членів МТСБУ за поданням дирекції МТСБУ, зокрема, з підстав: б) відсутність у страховика ліцензії на обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності або її анулювання.

Підстави позбавлення страховика ліцензії зазначено в розділі 7 Ліцензійних умов. Серед цих підстав, зокрема, нездійснення страховиком страхової діяльності відповідно до виданої ліцензії протягом останніх 12 місяців. Анулювання ліцензії страхової компанії згідно з пунктом 1.8 Ліцензійних умов означає заборону на здійснення страхової діяльності після її анулювання.

Відтак нездійснення страховиком страхової діяльності протягом 12 місяців є підставою для позбавлення його ліцензії на здійснення страхової діяльності, а позбавлення ліцензії з інших підстав у свою чергу є підставою для припинення страхової діяльності, що в обох випадках має наслідком виключення цього страховика зі складу членів МТСБУ (підпункт «б» пункту 52.2 статті 52 Закону № 1961-IV).

За положеннями пунктів 52.4, 52.5 статті 52 цього Закону страховик у разі припинення його членства в МТСБУ втрачає право укладати будь-які договори обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності.

Страховик, членство (у тому числі повне) якого припинено, зобов'язаний виконати свої зобов'язання згідно з укладеними ним договорами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності.

Таким чином, наслідком анулювання ліцензії страхової компанії буде неможливість укладення такою компанією нових договорів страхування, а також внесення змін до чинних, а не позбавлення її зобов'язань за існуючими договорами. Зобов'язання такої компанії за укладеними раніше договорами не припиняються, тобто виплати страхового відшкодування повинні проводитися в повному обсязі, у тому числі за рахунок страхових резервів.

Таким чином, у випадку нездійснення страхової діяльності, позбавлення ліцензії та/або виключення страховика зі складу МТСБУ він зобов'язаний виконати

всі договірні зобов'язання з відшкодування шкоди за договорами обов'язкового страхування цивільної відповідальності, укладеними до цього.

Як організація, що створена задля відшкодування шкоди, МТСБУ зобов'язане відшкодувати шкоду, спричинену потерпілим, за певних умов, зокрема, МТСБУ за рахунок коштів фонду захисту потерпілих відшкодовує шкоду на умовах, визначених цим Законом, у разі недостатності коштів та майна страховика – учасника МТСБУ, що визнаний банкрутом та/або ліквідований, для виконання його зобов'язань за договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності (підпункт «г» частини першої статті 41 Закону № 1961-IV), а за рахунок коштів фонду страхових гарантій відшкодовує шкоду у разі недостатності коштів та майна страховика – повного члена МТСБУ у таких самих випадках (підпункт «а» пункту 41.2 статті 41 Закону № 1961-IV).

Обов'язок з виконання договору обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності, у разі недостатності коштів та майна відповідного страховика, покладено на МТСБУ з моменту визнання цього страховика банкрутом та/або його ліквідації як юридичної особи.

Відтак відповідно до зазначеного Закону з моменту визнання судом страховика банкрутом та введення ліквідаційної процедури передбачено обов'язкові умови для проведення МТСБУ регламентних виплат за страховика, що визнаний банкрутом, а саме: підтвердження факту визнання страховика банкрутом; наявність невиконаних зобов'язань страховика за договорами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів; недостатність коштів та майна страховика для виконання його зобов'язань за договорами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів.

В інших випадках страховик зобов'язаний самостійно відшкодувати шкоду, у тому числі в процедурі банкрутства та ліквідації як юридичної особи.

У разі початку процедури банкрутства страховика, потерпіла особа може звернутися з вимогою про відшкодування шкоди у процедурі, передбаченій Кодексом України з питань банкрутства, та захистити своє право на відшкодування шкоди в такий спосіб.

Закон не передбачає обов'язку МТСБУ на відшкодування шкоди замість виключеного члена у випадку виключення зі складу членів МТСБУ з інших підстав, і в цих випадках страховик повинен нести матеріальну відповідальність самостійно на загальних підставах.

Задовольняючи позовні вимоги в частині стягнення з ОСОБА_1 на користь ТОВ «БК «Ольвія» на відшкодування матеріальної шкоди 45 502,29 грн, суд першої інстанції, з висновком якого погодився й апеляційний суд, на порушення зазначених вище норм матеріального права вважав, що потерпілий вправі відмовитися від свого права вимоги до страховика та одержати повне відшкодування шкоди від особи, яка її завдала, у рамках деліктного зобов'язання, незалежно від того, чи застрахована цивільно-правова відповідальність особи, яка завдала шкоди.

Велика Палата Верховного Суду вважає такий висновок судів попередніх інстанцій щодо абсолютного права потерпілої особи на відшкодування шкоди помилковим з огляду на таке.

Велика Палата Верховного Суду в постанові від 14 грудня 2021 року у справі № 147/66/17 зазначила, що внаслідок заподіяння під час ДТП шкоди виникають цивільні права й обов'язки, пов'язані з її відшкодуванням. Зокрема, потерпілий набуває право отримати відшкодування шкоди, а обов'язок виплатити відповідне відшкодування за Законом № 1961-IV виникає у страховика особи, яка застрахувала цивільну відповідальність (у визначених Законом № 1961-IV випадках - МТСБУ), та в особи, яка застрахувала цивільну відповідальність, якщо розмір завданої нею шкоди перевищує розмір страхового відшкодування, зокрема на суму франшизи, чи якщо страховик (МТСБУ) за Законом № 1961-IV не має обов'язку здійснити страхове відшкодування (регламентну виплату). Тобто внаслідок заподіяння під час ДТП шкоди (настання страхового випадку) винуватець ДТП не звільняється від обов'язку відшкодувати завдану шкоду, але цей обов'язок розподіляється між ним і страховиком (МТСБУ). Підстав для відступу від такого правового висновку Велика Палата Верховного Суду не вбачає.

Матеріали справи не містять даних про звернення позивача до МТСБУ для отримання відшкодування після відкриття процедури банкрутства страховика. Крім того суди не встановили і сторони не посилались, що договір обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, укладено винною особою після припинення членства страхової компанії в МТСБУ.

Направляючи справу до Великої Палати Верховного Суду, колегія суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду зазначала, що ПрАТ «СК «Україна» виключене із членів МТСБУ.

Крім того, з відкритих джерел убачається, що відносно страхової компанії ухвалою Господарського суду м. Києва від 05 лютого 2018 року порушено провадження про банкрутство, а 17 липня 2019 року Господарський суд м. Києва визнав компанію банкрутом і затвердив ліквідаційний баланс (справа № 910/842/18); 08 серпня 2019 року страхова компанія виключена з Державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців уже після відкриття провадження у справі, що переглядається, а тому позивач не був позбавлений можливості в установленому законом порядку та встановлені законом строки звернутись до страхової компанії з вимогою про відшкодування виплачених потерпілій особі коштів.

Відтак у судів попередніх інстанції не було підстав для відшкодування шкоди за рахунок винної у ДТП особи, а тому касаційна скарга підлягає задоволенню. Судові рішення, які ухвалені з порушенням норм матеріального права, підлягають скасуванню з ухваленням нового рішення – про відмову в позові.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 22 лютого 2022 року у справі № 201/16373/16-ц можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104827809>.

У разі закриття апеляційного провадження у зв'язку з відмовою особи, яка подала апеляційну скаргу, від цієї скарги інші учасники справи, які добросовісно реагували на відкриття апеляційного провадження поданням відзиву на апеляційну скаргу та понесли судові витрати (зокрема, витрати на професійну правничу допомогу), мають право на відшкодування таких витрат.

Те, що нормами ЦПК України не передбачено ухвалення додаткового рішення судом, який постановив ухвалу про закриття апеляційного провадження, не є підставою для відмови в задоволенні вимоги сторони про відшкодування понесених нею судових витрат

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Товариства з обмеженою відповідальністю «Агрофірма «Матюші», яка підписана представником, на ухвалу Київського апеляційного суду від 07 липня 2021 року у цивільній справі за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Агрофірма «Матюші» до ОСОБА_1, Товариства з додатковою відповідальністю «Шамраївський цукровий завод», державного реєстратора Комунального підприємства «Агенція адміністративних послуг» про визнання недійсним договору про надання права користування земельною ділянкою (емфітевзис) і скасування запису про державну реєстрацію речового права на нерухоме майно, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Рішенням Білоцерківського міськрайонного суду Київської області позов ТОВ «Агрофірма «Матюші» до ОСОБА_1, ТОВ «Шамраївський цукровий завод», державного реєстратора КП «Агенція адміністративних послуг» про визнання недійсним договору про надання права користування земельною ділянкою (емфітевзис) і скасування запису про державну реєстрацію речового права на нерухоме майно задоволено.

ТДВ «Шамраївський цукровий завод» не погодилось із рішенням Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 09 грудня 2020 року та подало апеляційну скаргу.

9 лютого 2021 року Київський апеляційний суд відкрив апеляційне провадження за вказаною скаргою.

24 лютого 2021 року до суду апеляційної інстанції від представника ТОВ «Агрофірма «Матюші» надійшов відзив на апеляційну скаргу.

1 березня 2021 року ухвалою Київського апеляційного суду апеляційне провадження у справі закрито на підставі частини четвертої статті 364 ЦПК України у зв'язку з відмовою ТДВ «Шамраївський цукровий завод» від апеляційної скарги. Зазначено, що відмова від апеляційної скарги надійшла на електронну адресу Київського апеляційного суду 17 лютого 2021 року.

11 березня 2021 року на адресу Київського апеляційного суду надійшла заява представника ТОВ «Агрофірма «Матюші» про ухвалення у справі додаткового рішення, у якій заявник просив стягнути з ТДВ «Шамраївський цукровий завод» понесені витрати на професійну правничу допомогу, надану АО «Еверлігал»

на підставі договору про надання правової допомоги, додатка до нього, викладеного в додатковій угоді до вказаного договору, у розмірі 20 064,36 грн.

7 липня 2021 року ухвалою Київського апеляційного суду в задоволенні заяви представника ТОВ «Агрофірма «Матюші» про ухвалення додаткового рішення у справі за апеляційною скаргою ТДВ «Шамраївський цукровий завод» на рішення Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 09 грудня 2020 року відмовлено.

Суд апеляційної інстанції керувався тим, що аналіз статті 270 ЦПК України дає підстави для висновку, що додаткове рішення може бути ухвалене судом лише після ухвалення рішення. Нормами ЦПК України не передбачено ухвалення додаткового рішення судом, що постановив ухвалу про закриття апеляційного провадження.

ОЦІНКА СУДУ

Як у суді першої інстанції, так і при апеляційному та касаційному переглядах справи учасники справи мають право на професійну правничу допомогу, що закріплено положеннями статті 59 Конституції України.

Витрати на професійну правничу допомогу належать до витрат, пов'язаних з розглядом справи (стаття 133 ЦПК України). Відповідно до статті 137 ЦПК України зазначені витрати несуть сторони, крім випадків надання правничої допомоги за рахунок держави.

За частиною другою статті 137 ЦПК України за результатами розгляду справи витрати на правничу допомогу адвоката підлягають розподілу між сторонами разом з іншими судовими витратами.

Для визначення розміру витрат на правничу допомогу з метою розподілу судових витрат учасник справи подає детальний опис робіт (наданих послуг), виконаних адвокатом, та здійснених ним витрат, необхідних для надання правничої допомоги.

Розмір витрат на оплату послуг адвоката має бути співмірним із: 1) складністю справи та виконаними адвокатом роботами (наданими послугами); 2) часом, витраченим адвокатом на виконання відповідних робіт (надання послуг); 3) обсягом наданих адвокатом послуг та виконаних робіт; 4) ціною позову та (або) значенням справи для сторони, в тому числі впливом вирішення справи на репутацію сторони або публічним інтересом до справи.

Позивачем на підтвердження понесених ним витрат надано копії: укладеного між ТОВ «Агрофірма «Матюші» та АО «Еверлігал» договору про надання юридичних послуг (правової допомоги), додаткової угоди, акта приймання-передачі наданих послуг в рамках правової допомоги від 05 березня 2021 року, а також детальний опис наданих послуг та здійснених витрат у процесі надання правової допомоги на загальну суму 20 064,36 грн.

Відповідно до пункту 1 додаткової угоди до договору про надання правової допомоги, укладеного між ТОВ «Агрофірма «Матюші» (клієнт) та АО «Еверлігал», сторони погодили надання останнім клієнту професійної правничої допомоги щодо представництва його інтересів у судовому спорі з ОСОБА_1, ТДВ «Шамраївський

цукровий завод» під час розгляду цієї справи в суді апеляційної інстанції, що включає, зокрема, але не виключно: аналіз апеляційних скарг відповідачів на судові рішення Білоцерківського міськрайонного суду Київської області у справі № 357/380/20, підготовку та подання до суду відзивів клієнта на апеляційні скарги, підготовку інших необхідних процесуальних документів, ознайомлення з матеріалами справи, участь у судових засіданнях в суді апеляційної інстанції, вчинення інших дій, необхідних для надання клієнту професійної правничої допомоги. Відповідно до пункту 2 угоди розмір винагороди за надання правничої (правової) допомоги становить грошову суму в національній валюті, еквівалентну 600 євро.

На підтвердження понесення позивачем витрат на професійну правничу допомогу адвокатів АО «Еверлігал» у зв'язку з розглядом цієї справи в суді апеляційної інстанції у розмірі 20 064,36 грн у матеріалах справи міститься копія рахунку на оплату № 33 від 10 лютого 2021 року та копія платіжного доручення про сплату 20 064,36 грн.

Загальні норми ЦПК України спрямовані на відшкодування судових витрат стороні, яка виграла справу, тобто права якої були невизнані, оспорені або порушені іншою стороною та поновлені лише в результаті розгляду справи судом.

ЦПК України містить норми щодо розподілу судових витрат у разі ухвалення судового рішення (частина друга статті 141 ЦПК України) та у випадках, коли вимоги позивача судом по суті не розглядалися, але справа провадженням закінчується у зв'язку із закриттям такого чи залишенням справи без розгляду (стаття 142 ЦПК України).

Перегляд судових рішень (як рішень, постанов та ухвал) у апеляційному та касаційному порядкух унормовано спеціальними статтями ЦПК України. Доступ до апеляційного та касаційного переглядів є одним із принципів цивільного процесу і передбачений у пункті 8 частини третьої статті 2 та статті 17 ЦПК України.

За результатами апеляційного та касаційного переглядів відповідно суд має право як на певні висновки щодо розгляду справи по суті (статті 374, 409 ЦПК України), так і певні процесуальні висновки, які унеможливають подальший апеляційний чи касаційний розгляд (статті 362 та 396 ЦПК України).

Однією з таких підстав закриття апеляційного провадження є заява особи, яка падала апеляційну скаргу, після відкриття апеляційного провадження, про відмову від скарги та за відсутності заперечень проти цього інших осіб, які приєдналися до апеляційної скарги.

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу, що апеляційне провадження має певні етапи, які вимагають як дій суду, так і дій інших учасників справи.

Подача апеляційної скарги та відкриття апеляційного провадження вимагає від інших учасників справи вчинення дій на захист своїх інтересів та спонукає до здійснення певних дій, які б не були реалізовані за відсутності апеляційної скарги.

Тому і у випадку закриття апеляційного провадження мають бути враховані судові витрати, які понесли інші учасники справи у зв'язку зі зверненням з апеляційною скаргою та відкриттям апеляційного провадження.

У такому випадку в апеляційного суду немає необхідності обґрунтовувати добросовісність чи недобросовісність особи, яка подала апеляційну скаргу, оскільки така особа реалізує своє право на апеляційний перегляд судового рішення, однак самостійно прийняла рішення в межах принципу диспозитивності (пункт 5 частини третьої статті 2, стаття 13 ЦПК України) про відмову від апеляційної скарги, усвідомлюючи наслідки такої відмови, а саме згідно з частиною п'ятою статті 364 ЦПК України унеможливлення для цієї особи апеляційного перегляду судового рішення.

Отже, у разі закриття апеляційного провадження у зв'язку з відмовою особи, яка подала апеляційну скаргу, від такої, унеможлиблюється повторне звернення цієї особи з апеляційною скаргою на оскарження судового рішення, однак інші учасники справи, які добросовісно реагували на відкриття апеляційного провадження поданням відзиву на апеляційну скаргу, понесли судові витрати, оскільки, у цьому випадку, звернулися за правничою допомогою до адвоката (стаття 15 ЦПК України), а відтак могли розраховувати на відшкодування вказаних витрат у випадку відмови у задоволенні апеляційної скарги. Однак такий же за своїми наслідками результат вони б отримали і у разі закриття апеляційного провадження, оскільки судові рішення, ухвалені судом першої інстанції по суті спору, залишається без змін.

Тому у випадку закриття апеляційного провадження відсутні будь-які обставини, які б унеможлилювали або нівелювали загальний принцип відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судові рішення (пункт 12 частини третьої статті 2 ЦПК України).

З огляду на зазначене, враховуючи фактичний обсяг наданих позивачу юридичних послуг, час, витрачений адвокатом на виконання відповідних робіт (надання послуг), а також відсутність клопотання ТДВ «Шамраївський цукровий завод» про зменшення розміру витрат на професійну правничу допомогу, Велика Палата Верховного Суду вважає обґрунтованими вимоги представника ТОВ «Агрофірма «Матюші» Тетері С. І. про відшкодування судових витрат на професійну правничу допомогу у справі № 357/380/20, понесених у суді апеляційної інстанції.

Посилання Київського апеляційного суду на те, що нормами ЦПК України не передбачено ухвалення додаткового рішення судом, що постановив ухвалу про закриття апеляційного провадження, не є підставою для відмови у задоволенні вимоги сторони про відшкодування понесених нею судових витрат.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 8 червня 2022 року у справі № 357/380/20 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104769594>.

За своєю правовою природою виплата Фондом гарантування вкладів фізичних осіб кредиторів банку, що за рішенням Національного банку України підлягає виведенню з ринку фінансових послуг, передбаченої законом суми як гарантованої державою частини депозитного вкладу кредитора є виконанням цим Фондом

зобов'язань банку на користь його кредитора. Такі правовідносини регулюються положеннями частини першої статті 528 ЦК України. У разі скасування рішення НБУ щодо виведення банку з ринку як фінансової установи відшкодування сплачених коштів повинно відбуватися на підставі положень статті 1212 ЦК України

Велика Палата Верховного Суду розглянула касаційну скаргу Національного банку України (далі – НБУ) на постанову Північного апеляційного господарського суду від 12 березня 2020 року та рішення Господарського суду міста Києва від 8 жовтня 2019 року у справі за позовом Державної організації (установа, заклад) «Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» (далі – Фонд) до НБУ, за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача – Державної казначейської служби України, про стягнення 277 195 198,41 грн, і прийняла постанову, в якій зазначила таке.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Постановою Правління НБУ від 23 серпня 2012 року № 357 «Про відкликання банківської ліцензії та призначення ліквідатора ПАТ «АКБ «Базис» (далі – постанова Правління НБУ № 357) з 28 серпня 2012 року відкликано банківську ліцензію та ініційовано процедуру ліквідації ПАТ «АКБ "Базис».

За результатом прийняття вказаної постанови ліквідатор ПАТ «АКБ «Базис» розпочав процедуру ліквідації банку, визначив перелік вкладників банку, які мають право на відшкодування коштів за вкладами за рахунок Фонду, визначив розмір відшкодування в сумі 284 553 430,37 грн з урахуванням уточнення переліку вкладників банку.

На підставі отриманого від ліквідатора ПАТ «АКБ «Базис» переліку вкладників Фонд прийняв рішення про початок виплат відшкодування вкладникам цього банку та здійснив виплати через банки-агенти коштів в розмірі 277 948 981,51 грн.

Протягом ліквідаційної процедури ПАТ «АКБ «Базис» вимоги Фонду як кредитора банку були задоволені частково на суму 753 783,10 грн. Незадоволені кредиторські вимоги Фонду до ПАТ «АКБ «Базис» у частині виплат вкладникам банку за рахунок коштів Фонду склали 277 195 198,41 грн.

Окружний адміністративний суд міста Києва постановою від 14 серпня 2014 року у справі № 826/2238/13-а, залишеною без змін судами апеляційної та касаційної інстанцій, визнав протиправною та скасував постанову Правління НБУ № 357.

У зв'язку зі скасуванням вказаної постанови Фонд позбавився можливості повернути сплачені вкладникам банку кошти в порядку черговості, визначеної пунктом 3 частини першої статті 96 Закону України від 7 грудня 2000 року № 2121-III «Про банки і банківську діяльність» (далі – Закон № 2121-III) в редакції, чинній на день початку процедури ліквідації ПАТ «АКБ «Базис». Тому позивач стверджує, що внаслідок неправомірних дій відповідача йому завдана шкода в розмірі 277 195 198,41 грн.

ОЦІНКА СУДУ

На момент прийняття постанови Правління НБУ № 357 діяв Закон України від 20 вересня 2001 року № 2740-III «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» (далі – Закон № 2740-III), яким встановлювалися засади функціонування Фонду, порядок відшкодування вкладів вкладникам учасників (тимчасових учасників) Фонду, а також регулювалися відносини між Фондом, Кабінетом Міністрів України та НБУ.

Відповідно до статті 33 Закону № 2740-III Фонд набуває право кредитора щодо учасника (тимчасового учасника) Фонду на всю суму, що підлягає відшкодуванню, з дня настання недоступності вкладів.

Нормативно-правове регулювання статусу Фонду та його місце в системі гарантування вкладів фізичних осіб на час виникнення спірних правовідносин дозволяє зробити висновки, що Фонд був створений з метою реалізації публічних інтересів держави у сфері гарантування вкладів фізичних осіб, здійснював нормативне регулювання, тобто у цих межах був наділений владними управлінськими функціями як суб'єкт владних повноважень у розумінні Кодексу адміністративного судочинства України.

Водночас відносини між Фондом та його учасником (тимчасовим учасником) стосовно набуття Фондом статусу кредитора щодо виплаченої вкладнику гарантованої суми здійснюються в межах реалізації Фондом майнових прав, набутих у зв'язку з виплатою, та мають приватноправовий характер. За положеннями законодавства та відповідно до покладеного завдання гарантувати відшкодування втрат кожному вкладнику банку – учасника (тимчасового учасника) Фонду останній повинен здійснювати свою діяльність таким чином, щоб забезпечити наявність коштів на відповідні потреби.

Якщо Фонд для виконання покладених на нього завдань, за умови що його фінансові можливості вичерпані, отримує від Кабінету Міністрів України кредит у грошовій формі або у вигляді державних цінних паперів чи отримує в порядку статті 25 Закону № 2740-III кредит у банків, іноземних кредиторів, НБУ, то внаслідок таких дій Фонд також набуває цивільні права та обов'язки. Це спростовує доводи НБУ про відсутність порушеного права Фонду щодо коштів, призначених для здійснення відшкодування понесених витрат.

Щодо юридичного статусу НБУ у спірних правовідносинах Велика Палата Верховного Суду зазначає, що за статтею 99 Конституції України забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією центрального банку держави – НБУ; за змістом пункту 3.1 Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2009 від 26 лютого 2009 року, Конституція України визначила правовий статус НБУ як центрального банку держави, основною функцією якого є забезпечення стабільності грошової одиниці України (стаття 99 Конституція України).

Аналіз норм Закону України від 7 грудня 2000 року № 2121-III «Про банки і банківську діяльність» та Закону України від 20 травня 1999 року № 679-XIV «Про Національний банк України» свідчить, що НБУ бере участь у виконанні функцій держави в банківському секторі та наділений при цьому певними владно-

розпорядчими повноваженнями для виконання своїх функцій, що притаманно органам державної влади.

У свою чергу банківський сектор – це особлива сфера, де одні суб'єкти господарювання довіряють власні кошти іншим, а тому існує ризик можливості з боку банків (власників, акціонерів тощо) незаконно привласнити такі кошти і уникнути відповідальності.

Для запобігання цьому (серед інших функцій) функціонує НБУ як особливий державний орган, який регулює банківську діяльність, здійснює контроль і нагляд за банками з метою недопущення протиправної діяльності доведення банку до неплатоспроможності та привласнення коштів вкладників.

Таким чином, правовий режим НБУ також характеризується подвійною правовою природою: з одного боку, він є органом, уповноваженим здійснювати державне управління у сфері банківської діяльності, а з іншого – банківською установою, яка здійснює банківські операції, виступає кредитором останньої інстанції для інших банків, а також може надавати кредит Фонду.

НБУ, приймаючи спірну постанову, та Фонд, здійснюючи виплати, виконували функції, покладені на них чинним законодавством, і наслідки цих дій можуть спричинити виникнення також взаємних цивільних прав та обов'язків.

У цій справі Фонд вважає, що НБУ незаконно ініціював процедуру ліквідації ПАТ «АКБ «Базис», спричинивши тим самим витрати (збитки) Фонду та порушивши його права. Адже якби НБУ не приймав рішення щодо ліквідації ПАТ «АКБ «Базис», то Фонд не здійснював би гарантованих виплат у ліквідаційній процедурі. Натомість якби постанова НБУ про запровадження процедури ліквідації була законною, то Фонд отримав би можливість відшкодувати понесені витрати в законній ліквідаційній процедурі.

Відповідно до статті 1173 ЦК України шкода, завдана фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодовується державою, Автономною Республікою Крим або органом місцевого самоврядування незалежно від вини цих органів. Отже, норми статті 1173 ЦК України допускають можливість відшкодування шкоди незалежно від вини державного органу та його посадової або службової особи.

Велика Палата Верховного Суду зазначає, що необхідною підставою для притягнення НБУ до відповідальності у вигляді стягнення шкоди є факти неправомірних дій цього органу, наявність шкоди та причинний зв'язок між неправомірними діями і заподіяною шкодою.

Спірна постанова Правління НБУ № 357 була прийнята НБУ в межах здійснення ним державного управління у сфері банківської діяльності як акт індивідуальної дії, що стосувався ПАТ «АКБ «Базис», у тому числі пов'язаних з банком осіб та його вкладників (кредиторів).

У межах правовідносин з виплати гарантованої суми вкладів постанова Правління НБУ № 357 означала недоступність вкладів – неможливість одержання

вкладу вкладником відповідно до умов договору та зумовлювала набуття вкладниками права на одержання гарантованої суми відшкодування коштів за вкладами за рахунок коштів Фонду в грошовій одиниці України.

Тож обґрунтованість виплат, які здійснювалися Фондом, залежала саме від наявності чи відсутності єдиної підстави для таких виплат – недоступності вкладів вкладникам. Виникнення у вкладників права на одержання від Фонду гарантованих виплат не означає порушення прав позивача в розумінні статті 1173 ЦК України

Так само і скасування спірної постанови НБУ не означає автоматичного поновлення банком стану, що існував до початку ініціювання процедури його ліквідації, відсутності обставин недоступності вкладів та, відповідно, незаконності одержання вкладниками гарантованих виплат від Фонду як підстави зменшення коштів Фонду. Таких доводів та доказів позовні вимоги Фонду не містять, що помилково не врахували суди попередніх інстанцій.

Тож висновки судів попередніх інстанцій про обґрунтованість позовних вимог Фонду не підтверджуються обставинами справи, які встановили суди, та суперечать положенням законодавства щодо підстав та умов відшкодування Фондом вкладникам гарантованих сум вкладів.

За своєю правовою природою виплата Фондом кредиторів банку, що за рішенням НБУ підлягає виводу з ринку фінансових послуг, передбаченої законом суми як гарантованої державою частини депозитного вкладу кредитора є виконанням Фондом зобов'язань банку на користь його кредитора, і такі правовідносини регулюються положеннями частини першої статті 528 ЦК України. У випадку скасування рішення НБУ щодо виведення банку з ринку як фінансової установи відшкодування сплачених коштів повинно відбуватися на підставі положень статті 1212 ЦК України.

За таких обставин Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про наявність підстав для скасування судових рішень у цій справі з прийняттям нового рішення про відмову в позові.

Детальніше з текстом постанови ВП ВС від 15 лютого 2022 року у справі № 910/6175/19 можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104827808>.

6. Справи, прийняті до провадження Великою Палатою Верховного Суду

1. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 8 червня 2022 року

Справа № 911/3135/20 (провадження № 12-10гс22)

Сторони: ОСОБА_1 до Виконавчого комітету Ірпінської міської ради, треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача: ТОВ «Зелене шатро» в особі ліквідаційної комісії, ГУ ДПС у Київській області, ОСОБА_2, про скасування реєстраційної дії.

Суддя-доповідач: Пільков К.М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: КГС ВС вважає за необхідне відступити від висновків КАС ВС, викладених у постанові від 28 лютого 2020 року у справі № 810/2893/17, які були враховані під час розгляду цієї справи: 1) щодо правомірності формування ліквідаційної комісії зі складу посадових осіб ОДПІ, що не призначались судом; 2) щодо правомірності державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації раніше визначеного законом строку заявлення вимог кредиторами на підставі судового рішення, у якому такі строки визначені не були.

2. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 8 червня 2022 року

Справа № 183/4196/21 (провадження № 14-36цс22)

Сторони: за заявою Акціонерного товариства «Альфа-Банк» про заміну стягувача у виконавчому провадженні за виконавчим написом нотаріуса.

Суддя-доповідач: Ситнік О.М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: КЦС ВС вважає за необхідне відступити від висновків КАС ВС, викладеного у постановях від 28 жовтня 2021 року у справі № 280/456/20 та від 22 липня 2019 року у справі № 822/1659/18, відповідно до яких заява про заміну сторони виконавчого провадження, подана щодо виконавчого провадження, відкритого на виконання виконавчого напису нотаріуса, не розглядається в порядку цивільного судочинства, а підлягає вирішенню в порядку адміністративного судочинства.

3. Суд, який направив справу: ККС ВС

Дата прийняття ухвали: 9 червня 2022 року

Справа № 947/10464/21 (провадження № 13-17кц22)

Суддя-доповідач: Крет Г. Р.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку ККС, виключну правову проблему становлять питання: чи може (повинен) з огляду на положення частин 1 та 2 ст. 75 КК суд затвердити угоду про визнання винуватості (або про примирення) у кримінальному провадженні щодо корупційного правопорушення, однією з умов якої є положення про звільнення особи від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК; якщо суд має право та повинен затвердити таку угоду, то питання про апеляційне оскарження відповідного вироку не виникає, але якщо суд не має права затвердити таку угоду, але зробив це, то чи може прокурор оскаржити

в апеляційному порядку відповідний вирок суду із цих підстав (з огляду на положення п. 2 ч. 4 ст. 394 КПК та загальні засади кримінального провадження).

4. Суд, який направив справу: ККС ВС

Дата прийняття ухвали: 22 червня 2022 року

Справа № 735/1121/20 (провадження № 13-26кс22)

Суддя-доповідач: Лобойко Л. М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку ККС, існує необхідність вирішення питання про те, чи підлягають застосуванню в разі ухилення особи від суду і слідства диференційовані строки давності, визначені у частині першій статті 49 КК, подовжені на час ухилення, чи передбачені частиною другою цієї статті загальні строки – п'ять років з дня вчинення проступку і п'ятнадцять років з дня вчинення злочину у випадках, коли на час прийняття судом рішення зазначені загальні строки не сплинули.

5. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 29 червня 2022 року

Справа № 570/3891/14 (провадження № 14-44цс22)

Сторони: за заявою Акціонерного товариства «Альфа-Банк» про заміну стягувача у виконавчому провадженні за виконавчим написом нотаріуса.

Суддя-доповідач: Сімоненко В. М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати Верховного Суду та Верховного Суду України.

Опис: КЦС ВС вважає за необхідне відступити від висновку ВП ВС, викладеного у постанові від 13 березня 2019 року у справі № 520/7281/15-ц та постановах ВСУ від 17 квітня 2013 року у справі № 6-18цс13, від 03 червня 2015 року у справі № 6-206цс15 щодо поширення частини першої статті 523 ЦК України на випадки заміни боржника при спадкуванні.

6. Суд, який направив справу: КАС ВС

Дата прийняття ухвали: 30 червня 2022 року

Справа № 320/12137/20 (провадження № 11-54ап22)

Сторони: ТОВ «РГК» до ГУ ДПС у Київській області, третя особа –ГУ ДКС України у Київській області про стягнення коштів і моральної шкоди.

Суддя-доповідач: Золотніков О.С.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати Верховного Суду.

Опис: На думку КАС ВС, існує необхідність відступити від правового висновку, викладеного у постанові ВП ВС від 21 вересня 2021 року в справі № 905/2030/19 щодо господарської юрисдикції спору за позовом особи, щодо якої порушено справу про банкрутство, про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення, який виник після 21 жовтня 2019 року. На думку КАС ВС, вимоги щодо стягнення платником податку (кредитором) після визнання його банкрутом, щодо якого триває ліквідаційна процедура, пені на суму бюджетної заборгованості з ПДВ, а також вимоги про сплату інфляційних та річних процентів, зокрема й у межах справи про банкрутство, підлягають розгляду у порядку адміністративного судочинства.

7. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 6 липня 2022 року

Справа № 154/3029/14-ц (провадження № 14-43цс22)

Сторони: ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – Володимир-Волинська міська рада, про виділ в натурі частки із спільної часткової власності та поділ земельної ділянки.

Суддя-доповідач: Штелик С.П.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: КЦС ВС вважає за необхідне відступити від правового висновку, викладеного у постановках КГС ВС від 22 грудня 2020 року у справі № 910/1415/18 та від 24 грудня 2020 року у справі № 910/4818/16, в яких зазначено, що касаційний суд має повноваження розглядати заяви про перегляд за нововиявленими обставинами судових рішень, ухвалених судами нижчих інстанцій, поданих до судів, як першої, так і апеляційної інстанції.

8. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 6 липня 2022 року

Справа № 757/3572/17-ц (провадження № 14-37цс22)

Сторони: ОСОБА_1 до ПАТ «КБ «Фінансова Ініціатива» в особі уповноваженої особи ФГВФО на ліквідацію ПАТ «КБ «Фінансова Ініціатива», третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмету спору, – ФГВФО, про захист прав споживачів.

Суддя-доповідач: Штелик С.П.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати Верховного Суду.

Опис: На думку КЦС ВС, необхідно відступити від правового висновку ВП ВС, викладеного у постанові від 25 січня 2022 року у справі № 761/16124/15-ц, згідно

з яким запровадження в банку тимчасової адміністрації на час ухвалення рішення судом першої інстанції унеможлиблює стягнення з нього коштів у будь-який інший спосіб, аніж це передбачено ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

9. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 7 липня 2022 року

Справа № 345/1537/21 (провадження № 14-41цс22)

Сторони: ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, законним представником яких є ОСОБА_4, ОСОБА_5, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, на стороні відповідачів – орган опіки та піклування Калуської міської ради в особі Служби у справах дітей Калуської міської ради Івано-Франківської області, про звернення стягнення на предмет іпотеки.

Суддя-доповідач: Ситнік О.М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: КЦС ВС вважає за необхідне відступити від висновків КГС ВС, викладених у постановках від 11 листопада 2020 року у справі № 908/2614/19, від 25 січня 2022 року у справі № 910/21095/20, від 04 листопада 2021 року у справі № 908/3408/20, від 02 вересня 2021 року у справі № 873/108/20, від 30 червня 2021 року у справі № 905/2135/19 щодо обов'язковості виклику (повідомлення) учасників справи в судове засідання, у якому розглядається заява про ухвалення додаткового рішення.

10. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 14 липня 2022 року

Справа № 522/22473/15-ц (провадження № 12-13гс22)

Сторони: КОВ "Компанія "Садіра" до ТОВ "АЛЬФА-АРКАДІЯ", ОСОБА_2 про визнання договорів недійсними.

Суддя-доповідач: Ткач І.В.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду; виключна правова проблема.

Опис: На думку КГС ВС існує необхідність уточнення висновків ВП ВС, викладених у її постановках від 08 жовтня 2019 року у справі № 916/2084/17, від 15 жовтня 2019 року у справі № 905/2559/17, від 03 грудня 2019 року у справі № 904/10956/16, від 07 квітня 2020 року у справі № 904/3657/18, від 07 липня 2020 року у справі № 910/10647/18, щодо можливості їх застосування до подібних правовідносин залежно від розміру частки учасника господарського товариства (позивача) в статутному капіталі товариства. Також потребує вирішення виключної правової проблеми, пов'язаної з можливістю ретроспективного застосування

правових висновків ВС та співвідношення такого застосування з дотриманням принципу правової визначеності.

11. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 20 липня 2022 року

Справа № 511/2303/19 (провадження № 14-56цс22)

Сторони: ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визнання нерухомого майна об'єктом спільної сумісної власності, визнання права власності, поділ майна в натурі.

Суддя-доповідач: Ситнік О.М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду України.

Опис: КЦС ВС вважає за необхідне відступити від висновку, викладеного у постанові ВСУ від 18 листопада 2015 року у справі № 6-338цс15 щодо визнання права спільної сумісної власності подружжя на об'єкт самочинного будівництва та його поділ.

12. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 21 липня 2022 року

Справа № 922/1964/21 (провадження № 12-14гс22)

Сторони: ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5, за участю третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідачів: ОСОБА_6, ТОВ "Аксіома" про визнання недійсними договорів дарування та скасування державної реєстрації.

Суддя-доповідач: Ткач І.В.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: КГС ВС вважає за необхідне відступити від висновку, викладеного у постанові КЦС ВС у постанові від 23 листопада 2020 року у справі № 638/7748/18, про те, що інформація, яка міститься в акті приймання правничої допомоги, зокрема перелік наданих послуг та фіксований розмір гонорару, не може вважатись тим розрахунком (детальним описом робіт (наданих послуг), виконаних адвокатом та здійснених ним витрат часу по кожному із видів робіт, необхідних для надання правничої допомоги), подання якого є необхідною умовою для стягнення витрат на професійну правничу допомогу.

13. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 27 липня 2022 року

Справа № 553/1501/15-ц (провадження № 14-50цс22)

Сторони: ПАТ «Альфа-Банк» до ОСОБА_1, ОСОБА_2 про стягнення заборгованості.

Суддя-доповідач: Сімоненко В.М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати Верховного Суду.

Опис: КЦС ВС вважає за необхідне відступити від правового висновку ВП ВС, викладеного у постанові від 26 травня 2020 року у справі № 638/13683/15-ц про те, що направлення та отримання боржником відповідно до частини десятої статті 11 Закону України «Про захист прав споживачів» у редакції, чинній до 10 червня 2017 року, вимоги про дострокове повернення кредиту свідчить про дотримання кредитором вимог цього закону і не позбавляє суд права вирішити позов по суті заявлених вимог за умови, що на час ухвалення рішення минув строк для виконання вимоги і вона не втратила актуальність.

7. Справи, повернуті Великою Палатою Верховного Суду на розгляд касаційних судів

1. Суд, який направив справу: ККС ВС

Дата прийняття ухвали: 22 червня 2022 року

Справа № 607/7173/21 (провадження № 13-29кс22)

Суддя-доповідач: Британчук В.В.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку ККС ВС, виключну правову проблему становить питання: чи може бути оскаржено в апеляційному порядку рішення слідчого судді, ухвалення яких прямо не передбачено КПК у межах статті 114 цього Кодексу, а саме ухвала слідчого судді про встановлення або про відмову у встановленні строку досудового розслідування; чи враховується у строки досудового розслідування період з моменту ухвалення постанови слідчого про закриття кримінального провадження і до моменту скасування даної постанови прокурором.

Позиція ВП ВС: ККС ВС у постанові від 18 жовтня 2019 року у справі № 757/37346/18 зробив висновок щодо застосування норм права, за яким ухвали слідчих суддів, постановлені в порядку статей 28, 114 КПК, якими встановлюються процесуальні строки для вчинення відповідних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень згідно зі статтею 309 КПК, окремому апеляційному оскарженню не підлягають. Незгода зі сформованою позицією щодо тлумачення певних норм права без умотивування правової невизначеності питання, прогалини у законодавстві та за відсутності посилань на приклади різного підходу до правозастосування не свідчить про наявність виключної правової проблем.

2. Суд, який направив справу: ККС ВС

Дата прийняття ухвали: 9 червня 2022 року

Справа № 362/6115/17 (провадження № 13-19кс22)

Суддя-доповідач: Крет Г.Р.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку ККС ВС, виключну правову проблему становить питання, яке зводиться до того, чи є Міркування ООН щодо порушення Україною прав, передбачених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права, підставою для перегляду судових рішень у кримінальному провадженні за нововиявленими обставинами..

Позиція ВП ВС: в ухвалі ККС ВС не міститься посилань на суперечливе застосування судами частини другої статті 459 КПК України в окресленому аспекті. ККС ВС не ухвалював рішень у розрізі порушеного питання. Між тим процесуальних перешкод для цього немає. Водночас саме на суд касаційної інстанції закон покладає обов'язок своїми рішеннями формувати судову практику з метою її єдності та сталості.

3. Суд, який направив справу: КГС ВС

Дата прийняття ухвали: 7 липня 2022 року

Справа № 922/1978/16 (провадження № 12-12гс22)

Сторони/предмет: ТОВ «Актінія» в особі ліквідатора арбітражного керуючого до ТОВ «Рідна Мрія», ОСОБА_1 про визнання недійсним договору іпотеки в межах справи про банкрутство ТОВ «Актінія».

Суддя-доповідач: Ткач І.В.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Опис: На думку КГС ВС вважає за необхідне відступити від правового висновку, викладеного у постановках КЦС ВС від 11 серпня 2021 року у справі № 523/7609/17 та від 29 вересня 2021 року у справі № 509/1157/18 щодо врахування добросовісності іпотекодержателя під час визнання недійсним договору іпотеки, укладеного кінцевим набувачем майна, за умови встановлення незаконності вибуття з власності такого майна, як то шляхом визнання недійсним правочину чи скасування судового рішення щодо набуття права власності на таке майно.

Позиція ВП ВС: як у справі № 523/7609/17, так і у справі № 509/1157/18 КЦС ВС не було зроблено правових висновків у контексті недобросовісності іпотекодержателя. В ухвалі КГС ВС не зазначено, від висновку щодо застосування якої норми права колегія суддів має намір відступити.

4. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 14 липня 2022 року

Справа № 536/2127/18 (провадження № 14-51цс22)

Сторони: ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа: приватний нотаріус Кременчуцького міського нотаріального округу, – про визнання недійсним заповіту

Суддя-доповідач: Штелик С.П.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Великої Палати Верховного Суду.

Опис: На думку КЦС ВС, існує необхідність відступити від правового висновку ВП ВС, викладеного у постанові від 25 травня 2021 року у справі № 522/9893/17, відповідно до якого немає жодних підстав вважати, що посвідчення нотаріусом правочину поза межами свого нотаріального округу тягне нікчемність заповіту.

Позиція ВП ВС: КЦС ВС не вказав, у чому полягають грубі й недопустимі вади постанови ВП ВС від 25 травня 2021 року у справі № 522/9893/17. Також відсутні посилання на зміни в період з травня 2021 року по червень 2022 року суспільного контексту, через які застосований у постанові ВП ВС підхід повинен очевидно застаріти внаслідок розвитку суспільних відносин у певній сфері або їх правового регулювання.

5. Суд, який направив справу: КЦС ВС

Дата прийняття ухвали: 20 липня 2022 року

Справа № 306/701/20 (провадження № 14-57цс22)

Сторони: ОСОБА_1 до ГУ НП в Закарпатській області, Закарпатської обласної прокуратури, ДКСУ про відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними діями та бездіяльністю органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду.

Суддя-доповідач: Ситнік О.М.

Підстава передачі на розгляд ВП ВС: виключна правова проблема.

Опис: На думку КГС ВС, виключною правовою проблемою є два питання: 1) застосування ЗУ «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» до так званих нейтральних (формальних) підстав застосування цього Закону, крім реабілітуючих і nereабілітуючих; 2) через відсутність у процесуальному законодавстві аналогії процесу можливість виходу за межі доводів касаційної скарги у зв'язку з порушенням норм матеріального, а не процесуального права.

Позиція ВП ВС: в ухвалі КЦС ВС про передачу справи на розгляд ВП ВС відсутні посилання на кількісні та якісні показники, які б свідчили про те, що передача цієї справи на розгляд ВП ВС необхідна для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики.

Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР за період із 01.06.2022 по 31.07.2022 / Упоряд. департамент аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду / Відпов. за вип.: Секретар ВП ВС Л. І. Рогач. Київ, 2022. Вип. 33. – 77 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень Великої Палати. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua